

INTRODUCCIÓ DE LA PERSPECTIVA DE GÈNERE EN LA DOCÈNCIA UNIVERSITÀRIA: DIAGNOSI DE LA SITUACIÓ A LA UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA

UAB

Universitat Autònoma
de Barcelona

Observatori per a la Igualtat

DIRECCIÓ

María Jesús Izquierdo

REALITZACIÓ

Anabel Gutiérrez-Otero

COL·LABORACIÓ

Judith Muñoz

Jordi Monterde

Antecedents.....	8
Àmbit europeu	8
Àmbit català	10
Marc normatiu de la UAB.....	11
Objectius	12
Dones i homes com a referents i transmissores de coneixement.....	13
La segregació del professorat segons àmbits de coneixement, categories professionals i pla docent .	14
Els àmbits de coneixement	14
Presència a la UAB. Percentatge de dones. Curs 2005-2006.....	14
La posició acadèmica	15
Distribució de la posició acadèmica. Percentatge de dones. Curs 2005-2006	15
El Pla docent i els estils de docència	15
Dedicació docent. Mitjana d'hores anuals per sexe. Curs 2004-2005	15
Dedicació docent. Raó homes/dones: hores totals, teòriques i pràctiques. 2005	16
Dedicació docent. Raó homes/dones: hores totals per categoria. 2005.....	16
Dedicació docent. Raó homes/dones: hores de per categoria. 2005	17
Imparteix les classes de pràctiques?	18
Temps dedicat a la docència i investigació	18
La transmissió de coneixement a través de les biblioteques de la UAB.....	19
Títols del professorat de la UAB enregistrats al catàleg de biblioteques segons designació del material.....	20
Les aportacions del professorat de la UAB al catàleg de biblioteques.....	20
Professorat de la UAB i presència al catàleg de biblioteques. Per sexe i categoria	21
Professorat enregistrat al catàleg de biblioteques. Percentatge respecte al total de professorat per sexe i categoria.....	21
professorat enregistrat al catàleg de biblioteques. Percentatge per sexe, categoria i àmbit	21
Nombre de títols enregistrats al catàleg de la UAB i el seu préstec	22
Títols del professorat enregistrats al catàleg. Nombre total per sexe.....	22
Títols i préstecs. Mitjana per sexe, categoria i àmbit de coneixement	23
Raó homes/dones de títols i préstecs. Per categoria i àmbit de coneixement	25
El nombre d'exemplars per títol enregistrat.....	26
Exemplars de títols del professorat. Mitjana per àmbit de coneixement	26
Conclusions	26
La presència de dones i homes a la bibliografia dels programes de les assignatures	27
La presència de dones i homes en la bibliografia dels programes segons àmbit de coneixement...	28
Referències bibliogràfiques als programes de les assignatures. Per mitjà per sexe i àmbit de coneixement.....	28
Presència, producció i reconeixement	29
Programes sense referències de dones o homes. Percentatge per àmbit de coneixement.....	30
Referències d'homes i dones en funció del sexe docent.....	30
Referències d'homes i dones en funció del sexe docent. Percentatge per àmbit de coneixement .	30

Tipus de referències en funció del sexe docent	31
Tipus de referències bibliogràfiques	31
Conclusions sobre les referències a homes i dones a les bibliografies dels programes	32
El biaix androcèntric en la producció de coneixement	33
Professors i professores a la investigació	34
Mèrits d'investigació. Mitjana per sexe i àmbit de coneixement (trams reconeguts al llarg de la trajectòria des de 1957 fins al 2005).....	34
Raó homes/dones de mèrits d'investigació. Per categoria i àmbit de coneixement. 2006.....	35
Tipus de participació en les activitats de recerca acumulades (des de 1985 fins al 2006). Per àmbit de coneixement i sexe.....	35
La recerca específica de gènere	36
Recerca de gènere (2005-2006)	37
Grups de recerca de gènere o amb línia de gènere. UAB (2005-2006).....	37
El gènere a la docència	38
Assignatures específiques de gènere a la UAB. Curs 2004-2005.....	38
La perspectiva de gènere a les assignatures: assignatures específiques i assignatures sensibles al gènere.....	39
Àmbit de coneixement en el qual s'insereixen les assignatures sensibles i específiques de gènere	40
Assignatures sensibles i específiques de gènere per àmbit de coneixement. UAB (2004-2005)	41
Grups de recerca i assignatures sensibles i específiques de gènere per àmbit de coneixement	41
Assignatures sensibles i específiques de gènere per facultat	42
Els referents del coneixement en les assignatures específiques o sensibles al gènere	42
Referències bibliogràfiques segons assignatures específiques i sensibles de gènere. Percentatge per sexe.....	43
La definició d'habilitats necessàries per a la realització dels estudis	44
Pes de les competències a l'enquesta <i>Tuning</i> . Sondeig obert i posterior reagrupació.....	47
Valoració de les competències genèriques al <i>tuning</i> . Graduats, ocupadors i acadèmics	47
Habilitats requerides per a les titulacions per àmbit de coneixement. UAB 2005	48
Competències requerides per a les titulacions per àmbit de coneixement. UAB 2005.....	49
Percentatges de competències requerides per a les titulacions per àmbit de coneixement. UAB 2005	49
Estratègies d'educació sensibles al gènere (aproximació provisional)	51
Observar la participació a les classes	51
L'eliminació d'estereotips	52
Llenguatge no sexista.....	52
Els materials	53
Incloure la perspectiva de gènere al contingut de les assignatures.....	54
La provisió de models.....	54
La transmissió d'habilitats	54
Quan en un aula dones o homes es troben en minoria	55
Estratègies d'actuació per incloure la perspectiva de gènere als continguts de la docència.....	56
Primera fase: qüestionari a universitats	56

Eix D: Promoció de la perspectiva de gènere en els continguts de la docència i recerca. Mesures segons el nivell d'aplicació	57
Eix D: Promoció de la perspectiva de gènere en els continguts de la docència i recerca per ordre d'importància atribuïda (escala d'1 a 10)	58
Segona fase: La taula de treball	58
Mesures de l'Eix "Promoció de la perspectiva de gènere en els continguts de la docència i recerca" per ordre d'importància.....	58
Síntesi dels resultats	61
Indicadors sintètics sobre condicions que poden afectar la inclusió de la perspectiva de gènere a la docència	61
Índexs de sexisme per àmbit de coneixement	63
Taula sintètica sobre els índexs de sexisme per àmbit de coneixement	63
Prioritats d'actuació	64
Ciències Humanes i Estudis Artístics	64
Ciències Experimentals i Enginyeries.....	64
Ciències de la Salut	64
Ciències Socials	65
Annexos metodològics.....	66
La segregació del professorat segons àmbits de coneixement, les categories professionals i el Pla docent	66
La transmissió de coneixement a través de les biblioteques de la UAB.....	66
La presència de dones i homes a la bibliografia dels programes de les assignatures	67
Pes per àmbit de coneixement de les assignatures (univers i mostra escollida)	67
Professors i professores a la investigació	67
La investigació específica de gènere	67
La perspectiva de gènere a les assignatures: assignatures específiques i sensibles al gènere	68
La definició d'habilitats necessàries per a la realització dels estudis	69
Annex sobre índexs sintètics de sexisme per departaments	70

Actualment, tant la perspectiva de gènere com les diverses problemàtiques que genera el sexisme són objecte de l'activitat acadèmica d'una manera inimaginable en dècades passades. Tot i felicitar-nos per la rellevància creixent que ha adquirit, podem constatar el risc que l'atenció acadèmica al sexisme esdevingui un àmbit de treball especialitzat, lluny de la meta marcada pel marc normatiu de la Unió Europea i en particular del Pla d'acció i desenvolupament de les polítiques de dones a Catalunya 2005-2007, on la transversalitat de gènere¹ és una pedra angular.

La producció de recerques amb perspectiva de gènere i en menor mesura l'oferta d'assignatures de gènere són una realitat que no es tradueix en la introducció de la perspectiva de gènere en el currículum de primer i segon cicles de tots els àmbits de coneixement, com desvetllarem en aquest informe. Cal tenir en compte que, mentre creixen les recerques que documenten el caràcter androcèntric del coneixement científic, l'atenció a aquesta temàtica en general se circumscriu als equips de recerca i al professorat que està específicament interessat en la temàtica o que treballa concretament en temes que s'hi relacionen. Encara no s'ha arribat a revisar la producció i transmissió del coneixement incorporant-hi la perspectiva de gènere d'una forma transversal i integral, tant pel que fa als continguts com a la metodologia.

Es corre el perill que, tot i que es consoliden grups específics que treballen les qüestions relacionades amb el gènere (normalment formats per dones), aquest coneixement no impregni els continguts i mètodes de treball de cada disciplina, i romangui en una posició marginal en els àmbits de coneixement i departaments universitaris respectius. Aquesta situació no permet dotar els estudiants de les eines necessàries, un cop es trobin en el món laboral, per a entendre i abordar les problemàtiques específiques que es deriven del sexisme que estructura la nostra societat. També es corre el perill que no es disposi dels recursos que permetin abordar les activitats pròpies de la pràctica professional amb una visió no androcèntrica. La docència universitària té un paper clau en la conformació de la manera d'estar i d'entendre el món dels i les joves que hi passen, per la qual cosa eliminar el sexisme en el si de la institució universitària hauria de ser un dels objectes d'atenció preferent.

El repte de la transversalitat, integrant la perspectiva de gènere en tots els àmbits de la docència universitària, és actualment una necessitat que no rep l'atenció i dedicació que es mereix atesa la complexitat i transcendència. Si el gènere constitueix un element estructurador de les relacions socials, no podem comprendre completament els fenòmens estudiats sense integrar-lo en el mateix plantejament de la recerca i de la docència, considerant el gènere com a perspectiva i la igualtat i la diferència com a valors que orienten la manera d'actuar.

Una de les causes de la situació que descrivim és la falta de formació en la perspectiva de gènere del personal acadèmic, com també la falta de recursos

¹ Hem optat per parlar de transversalitat de gènere en lloc de *mainstreaming* de gènere, per tal de facilitar la lectura. El concepte de *mainstreaming* de gènere, àmpliament utilitzat en les polítiques de gènere i en la comunitat acadèmica internacional, es va acceptar plenament arran de IV Conferència Mundial sobre les Dones de Beijing (1995). Al nostre entorn sovint es tradueix per transversalitat de gènere, tot i que el significat va més enllà de la transversalitat, en tant que fa referència tant a l'objectiu (introduir la perspectiva de gènere en l'àmbit de les polítiques públiques i les organitzacions, subratllant el compromís per superar les estructures de desigualtat de gènere i per visibilitzar les experiències i necessitats de les dones) com a l'estratègia per aconseguir-lo (la transversalitat de gènere, és a dir, la integració sistemàtica de l'equitat de gènere en totes les polítiques, nivells i etapes).

bibliogràfics, didàctics i metodològics, el desconeixement dels existents, i particularment la falta d'accessibilitat a les persones especialitzades.

Les consideracions anteriors justifiquen abordar la introducció de les qüestions relacionades amb el sexisme en els continguts de la docència, actuant en l'arrel dins dels límits del marc competencial de la universitat. La configuració dels currículums acadèmics de primer i segon cicles excedeix les competències d'una universitat en particular i, en canvi, la formació del professorat i la generació de recursos pedagògics són iniciatives pròpies de les seves competències que poden tenir un efecte expansiu important als nivells suprauniversitaris.

A més, cal no oblidar la importància del moment que està vivint la universitat davant el repte de constitució d'un espai europeu d'educació superior (EEES). El procés de convergència en l'educació comporta canvis profunds tant en la configuració dels currículums acadèmics com en els mètodes de treball, estimulants una formació de caràcter transversal i parant particular atenció a les competències de l'alumnat, tot i que també cal destacar l'escassa, per no dir nul·la, atenció que rep la situació de les dones i la perspectiva de gènere al si del sistema universitari. En aquest sentit, però, s'ha de fer esment a l'avantprojecte de modificació de la LOU, en el qual se n'exposa els motius:

Aquesta llei no oblida el paper de la universitat com a transmissora essencial de valors. El repte de la societat actual per arribar a una societat tolerant i igualitària, en què es respectin els drets i llibertats fonamentals i d'igualtat entre homes i dones, l'ha d'assolir, sense dubte, la universitat. Aquesta llei dona empenta a la resposta de les universitats a aquest repte a través no solament de la incorporació d'aquests valors com a objectius propis de la universitat i de la qualitat de la seva activitat, sinó mitjançant l'establiment de sistemes que permetin assolir la paritat en els òrgans de govern de representació i una major participació de la dona en els grups d'investigació. Els poders públics han de remoure els obstacles que impedeixen a les dones assolir una presència en els òrgans de govern de les universitats i en el nivell més elevat de la funció pública docent i investigadora, en consonància amb el percentatge que representen entre els llicenciats universitaris. A més, aquesta reforma introdueix la creació de programes específics sobre igualtat de gènere, d'ajuda a les víctimes del terrorisme i assenyala com a objectiu eradicar la violència de gènere, com també impulsar polítiques actives per a garantir la igualtat d'oportunitats a les persones amb discapacitat.²

Els articles 13, 25, 27, 41, 45, 57 i 62 d'aquest avantprojecte fan referència a normes que promouen la igualtat entre dones i homes.

D'altra banda, la disposició addicional vuitena de la Llei 1/2003, de 19 de febrer, d'universitats de Catalunya, publicada al DOGC núm. 3826 de 20 de febrer de 2003 preveu:

El departament competent en matèria d'universitats i les universitats han de promoure accions per assolir la igualtat d'oportunitats entre homes i dones en tots els àmbits universitaris.³

² Avantprojecte de modificació de la LOU. 2006.

³ Llei 1/2003, de 19 de febrer, d'universitats de Catalunya.

Antecedents

Resulta evident, tal com s'assenyala en la Declaració de Bolonya, que la universitat és un factor indispensable en la construcció d'una nova ciutadania europea, "capaç de donar als seus ciutadans i ciutadanes les competències necessàries per a afrontar els reptes del nou mil·lenni, juntament amb una consciència de compartir valors i la pertinença a un espai social i cultural comú" (Declaració conjunta dels ministres europeus d'Educació reunits a Bolonya el 19 de juny de 1999).

Els estudis de gènere són una peça clau en aquest engranatge, tant per raons de tipus social i polític com acadèmic:

En el terreno educativo, y de acuerdo a la declaración de ministros de Educación en Berlín en 2003, esto ha de concretarse en la introducción de la perspectiva de género como corriente principal (mainstreaming) del diseño de los programas, los sistemas de evaluación y las estructuras académicas,⁴ como garantía de que nuestra enseñanza superior pueda responder a la necesidad de formar los nuevos perfiles profesionales, por tanto desde el nivel del Grado, que van a requerir una especialización concreta en materia de género, tales como mediadores en conflictos familiares, agentes de igualdad, expertas en resolución de conflictos laborales, o apoyo a víctimas de la violencia de género. Esto permitirá además la modernización de una enseñanza que responda al objetivo fijado también en Bolonia, de mejorar el atractivo y competitividad de una formación universitaria europea capaz de adecuarse a las nuevas necesidades de cara a la inserción laboral, y de una educación pensada como un proceso continuo a lo largo de la vida" (extracte de l'esborrany presentat per AUDEM (Asociación Universitaria de Estudios de las Mujeres) al MEC el 2006⁵

Àmbit europeu

En els últims temps proliferen les iniciatives orientades a promoure el debat al voltant del biaix androcèntric i sexista de la ciència. L'interès a promoure la paritat en els sexes en l'àmbit de la ciència i la tecnologia a Europa s'inicia durant els anys 80 i es consolida als 90. En el marc del *Fifth Framework Program for Research and Technological Development* (1998-2002), la Comissió Europea va decidir promoure la participació de les dones en l'àmbit de la ciència. El febrer de 1999 es va aprovar la comunicació *Women and Science: Mobilising Women to Enrich European Research* (COM 1999) 76, en què s'evidenciava la baixa representació de les dones a la ciència i s'anunciava el *1999 Action Plan of the Women and Science Unit* per a promoure la igualtat dels sexes en tres nivells: a) ciència per part de les dones, b) ciència per a

⁴ Vid. El Manifest elaborat per La Asociación Española de Investigación de Historia de las Mujeres (AEIHM).

⁵ Notícia apareguda a *El País*; es pot consultar a:
http://www.elpais.es/articulo/elpedupor/20060213elpepiedu_3/Tes/educación

les dones i c) ciència entorn de les dones. Aquest pla d'acció planteja dos objectius centrals: d'una banda, la creació d'un *Policy Forum* i, de l'altra, l'establiment d'un instrument anomenat *Gender Watch System*.

Del primer objectiu, es deriva la constitució d'un grup de persones expertes que elaborarien l'informe *ETAN: Science Policies in the European Union* (2000), en el qual s'analitzava la situació de les dones investigadores i docents en ciència i tecnologia i es posaven de relleu les dificultats i discriminacions amb què es troben en la seva carrera professional. Una de les discussions que estructura l'informe és la manera d'integrar l'estratègia del *mainstreaming* o transversalitat de gènere —entesa com la introducció de la igualtat de gènere en els sistemes, les estructures, les institucions, els programes i les pràctiques— en el camp científic.

De manera complementària, dins aquest primer objectiu, també figura la constitució del Grup de Helsinki, col·lectiu integrat per representants civils dels països col·laboradors del *Fifth Framework Programme*. Aquest grup té l'objectiu de a) recollir dades estadístiques i indicadors amb l'objectiu de comparar entre els diversos països i b) intercanviar experiències en bones pràctiques en el nivell local, regional, nacional i europeu orientades a promoure la participació de les dones a la recerca científica.

De manera complementària a aquesta intervenció per part de les altes instàncies polítiques europees, altres organismes i institucions han insistit també en la necessitat d'incorporar la perspectiva de gènere en tots els nivells de producció del coneixement científic, insistint en la necessitat: a) d'assolir l'excel·lència a través del canvi, b) de trencar amb alguns mites inherents a la configuració del coneixement científic i c) d'assentar les bases per a la discussió entorn de la qualitat, l'eficiència i la rellevància social de les pràctiques acadèmiques.

En aquesta línia, la documentació de què partim és la següent:

- **Manual on Gender Mainstreaming at Universities** (2001): document redactat en el marc d'un projecte europeu, en el qual es planteja una aplicació de l'estratègia del *mainstreaming* en un nivell de caire corporatiu i instrumental, presentant exemples de bones pràctiques.
- **Mainstreaming Gender in Education** (1999): document de la Commonwealth que planteja l'estratègia en el marc de la seva col·lecció GMS.
- **Promoting Gender Mainstreaming in Schools** (2004): és la rèplica institucional dels documents anteriors per part de l'EOC (Equal Opportunities Commission) que, tot i referir-se a l'entorn escolar, presenta continguts extrapolables a l'àmbit universitari.
- **Informe ETAN (2000): Science Policies in the European Union**: un document molt conegut i d'un gran interès que planteja l'estratègia de l'Expert Group on Women and Science.
- HENNINGSEN, I. (2005): **Gender Mainstreaming of Research on Adult Mathematics Education**. University of Copenhagen: *working paper* on es revisen els documents de l'OCDE.
- TARGAN, D. (ed.) (1996): **Achieving Gender Equity in Science Classrooms: A Guide for Faculty**. Brown University: document que presenta recomanacions interessants que s'han de prendre en consideració.

Àmbit català

En consonància amb aquest impuls, en l'àmbit estatal i català s'han desenvolupat diverses iniciatives que pretenen diagnosticar i redreçar aquesta realitat. Entre aquestes, ressaltem:

- La constitució de l'Asociación de Mujeres Investigadoras y Tecnólogas (AMIT), l'any 2001, formada per dones de diverses disciplines, relacionades amb la universitat, el CSIC i la indústria i que pretén impulsar la plena participació de les dones en la investigació i la ciència, i la seva branca AMIT-CAT, centrada en l'espai de Catalunya.
- L'elaboració del *Llibre blanc de les dones en el món de la ciència i la tecnologia* impulsat per l'Institut Català de les Dones (2003), on es revisa la participació de les dones en els àmbits científics i tecnològics a Catalunya, estudiant, per una banda, la situació de les dones com a alumnes i com a professores en l'educació secundària, i en la formació professional i universitària, en totes les branques de l'àmbit científic (humanitats, ciències, ciències de la salut, ciències socials, enginyeria i arquitectura), i, per l'altra, la realitat de les científiques en centres de recerca i departaments de recerca (R+D) de la universitat i de l'empresa privada, per tal de començar a elaborar polítiques que fomentin la paritat en aquests àmbits.
- Les diverses i recents experiències de diagnòstic i d'elaboració de plans d'igualtat d'oportunitats entre dones i homes en algunes universitats espanyoles, entre les quals cal mencionar la Universitat de Valladolid (2000), la Universitat Politècnica de Catalunya (2005) (que destaca per l'alt grau de masculinització, atesa l'orientació tecnològica de les titulacions que ofereix) com també una guia per al disseny i la implantació d'un pla d'igualtat (2005), el document sobre dones i ciència elaborat pel Grup d'Opinió de l'Observatori de Bioètica i Dret del Parc Científic de Barcelona (2004), l'Observatori per a la Igualtat de la Universitat Autònoma de Barcelona (2004), impulsat pel mateix equip que desenvolupa aquest projecte i la implantació del primer Pla d'acció per a la igualtat entre dones i homes a la Universitat Autònoma de Barcelona.
- La creació de la Unidad Mujeres y Ciencia el 7 de març de 2006, adscrita al Ministeri d'Educació a través de la Secretaria General de Política Científica i Tecnològica, que s'encarregarà de dur a terme les mesures d'acció positiva emanades de l'Acord del Consell de Ministres del 4 de març de 2005, en l'àmbit científic, tecnològic i acadèmic.
- La creació de la Comissió Dona i Ciència per al desenvolupament de les polítiques de dones en l'àmbit de l'educació superior i la recerca del Consell Interuniversitari de Catalunya.

Aquestes iniciatives han tendit a centrar-se en la realitat laboral de les dones científiques i en l'anàlisi i la crítica dels mecanismes institucionals, socials i psicològics que impedeixen la participació de les dones en l'àmbit científic i tecnològic en unes condicions no sexistes.

El projecte que presentem es recolza en aquestes iniciatives i alhora pretén reforçar-les. L'èmfasi en la revisió crítica dels continguts i metodologies de la docència, com també en la sensibilització del personal acadèmic respecte de les qüestions relatives a la de desigualtat i de gènere, pot permetre obrir un nou àmbit d'actuació paral·lel i complementari als també molt necessaris canvis quant a les formes d'organització, gestió, administració i avaluació de l'activitat acadèmica.

Pretenem basar-nos en les experiències ja existents d'integració de la perspectiva de gènere en la docència i de recuperació de l'aportació de les dones en la història de la ciència, detallades en l'apartat de revisió bibliogràfica.

Marc normatiu de la UAB

Pel que fa a la UAB, el compromís amb la igualtat entre dones i homes, i l'atenció a la perspectiva de gènere en els continguts de la docència i de la recerca és explícit tant en l'article 8 dels Estatus on es compromet a "promoure la igualtat d'oportunitats entre dones i homes", com en el primer Pla d'acció per a la igualtat entre dones i homes. Bienni 2006-2007, aprovat pel Consell de Govern de la nostra Universitat en la sessió del 4 de maig de 2006. És també indicatiu d'aquest compromís la creació del mateix Observatori per a la Igualtat.

La proposta que es presenta en aquestes pàgines forma part de les accions en desenvolupament de l'eix 4: Promoció de la perspectiva de gènere en els continguts de la docència i de la recerca, del Pla d'acció de la nostra Universitat.

Objectius

Tal com ja hem assenyalat, les orientacions dels diferents informes europeus, en particular el *1999 Action Plan of the Women and Science Unit* assenyalen la necessitat de promoure la igualtat entre els sexes en tres nivells:

- Ciència per part de les dones. En aquest nivell l'objectiu s'adreça a fomentar la participació de les dones en la producció de coneixement científic.
- Ciència per a les dones. Un segon nivell fa referència als interessos que puguin desenvolupar les dones en virtut de la posició social particular que ocupen, i que poden fer pertinents àmbits i desenvolupaments científics negligits per una visió androcèntrica del coneixement.
- Ciència entorn de les dones. La producció de coneixement científic ha palès un dèficit d'atenció a les particularitats del col·lectiu dones en els diferents àmbits de coneixement, i ha donat a les problemàtiques pròpies del col·lectiu homes un caràcter universal.

Atès que el nostre projecte és facilitar al professorat la introducció de la perspectiva de gènere d'una manera transversal, no com un camp específic d'activitat, sinó com un aspecte present en els diferents àmbits de coneixement, traslladem aquests tres nivells de treball del terreny de la producció de coneixement al de la transmissió, a les activitats docents.

Aquest informe conté els objectius bàsics següents:

- Descriure les condicions que poden afectar la perspectiva de gènere a la docència, per tal de saber en quins punts i àrees és prioritari actuar, i orientar futurs informes relatius a les causes de les diverses situacions.
- Ser el punt inicial d'un procés, la continuació del qual és l'elaboració de materials didàctics i cursos adreçats a la formació del professorat, per facilitar la introducció de la perspectiva de gènere en les seves pràctiques docents.

L'informe pretén documentar els aspectes que hem considerat bàsics per abordar la problemàtica:

- Dones i homes com a referents de coneixement
- El biaix androcèntric en la producció de coneixement
- Les habilitats que es transmeten
- Estratègies d'educació sensibles al gènere (aproximació provisional)
- Estratègies d'actuació per incloure la perspectiva de gènere als continguts de la docència

Dones i homes com a referents i transmissores de coneixement

En aquest apartat s'examina la situació en què el professorat de la nostra Universitat s'inscriu, per visibilitzar les condicions que ajuden o bé dificulten que les dones siguin referents del coneixement. Els aspectes que es prenen en consideració són els següents:

- La segregació del professorat per àmbits de coneixement, categories professionals i al pla docent.
- La transmissió de coneixement a través de les biblioteques de la UAB.
- La presència de dones i homes en les bibliografies dels programes de les assignatures.

Tal com s'exposa a Kohlstedt i Longino (2006),⁶ la motivació inicial dels historiadors i les historiadores que estudien la presència de les dones en la producció de coneixement científic va ser recuperar les dones ignorades per les històries convencionals de la ciència, tot i el nombre significatiu. El segon desafiament ha estat estudiar les circumstàncies, personals i externes que van possibilitar la seva participació en les activitats científiques, com també els factors que van inhibir-ne l'èxit.

En el mateix sentit, Latour i Woolgar⁷ a *La Vie de Laboratoire* afirmaven que "l'acte d'inventar", el famós "dia que vaig tenir la idea de", és el resultat d'"una particular forma de representació i simplificació d'una sèrie de condicions materials i col·lectives". La participació de les dones a la ciència no depèn únicament de les condicions materials en què es desenvolupa la seva existència, sinó que també hi intervenen les representacions de les dones com a científiques. La presència de dones en la producció científica constitueix un estímul per a les generacions futures ja que evidència que es tracta d'un objectiu assolible. A més de l'eliminació de traves externes a la incorporació de les dones a aquest tipus d'activitats, de l'equiparació de dones i homes quant a les condicions de treball domèstic i remunerat, cal disposar de figures identificatives que contribueixin a superar els obstacles interns que impedeixen a les dones definir el seu futur professional.

⁶ KOHLSTEDT, SALLY G.; LONGINO, HELEN. "The Women Gender, and Science Question: What Do Research on Women in Science and Research on Gender and Science Have to Do with Each Other?". *Osiris*. 1997; 12: 3-15

⁷ Citats a MIALET, HÉLÈNE. "Do Angels Have Bodies ? Two Stories About Subjectivity in Science: The cases of Willima X and Mister H". *Social Studies of Science* 29/4. 1999.

Inversament, la manca de dones com a referents és un missatge sense paraules que té tanta força com els fets.

La presència de professores a la universitat no afavoreix únicament la possibilitat de transmetre coneixement i de pal·liar els biaixos de gènere en la ciència, sinó que pot retroalimentar aquest fet en la mesura que es converteixen en referents per a altres dones. L'informe *National Policies on Women in Science*⁸ advertia que moltes dones científiques a Europa es troben mancades de contacte amb referents, la qual cosa els dificulta creure's que poden arribar a assolir els seus objectius. Per extensió, les alumnes universitàries queden, sobretot en certes àrees de coneixement, mancades de referents sòlids que les ajudin a imaginar-se elles mateixes com a generadores de coneixement.

La segregació del professorat segons àmbits de coneixement, categories professionals i pla docent

En aquest punt de l'informe pretenem visibilitzar les condicions en què s'inscriu el professorat per àmbit de coneixement, categories professionals i al pla docent, sempre tenint en compte la variable sexe.

Els àmbits de coneixement

La divisió sexual tradicional del treball es reflecteix a les universitats en el fet que les proporcions de professorat i alumnat per sexe varien considerablement d'un àmbit de coneixement a l'altre. Quant al professorat, tots els àmbits resten masculinitzats, tot i que Ciències Humanes i Estudis Artístics i Ciències Socials presenten una proporció de dones superior a la mitjana de la Universitat, i Ciències de la Salut i Ciències Experimentals i Enginyeries una proporció d'homes superior a la mitjana. Per tant, en qualsevol àmbit de coneixement, la majoria dels referents són homes, fins i tot en els associats a professions feminitzades.

PRESÈNCIA A LA UAB. PERCENTATGE DE DONES. CURS 2005-2006

Àmbit de coneixement	Percentatge de dones		
	Alumnat (A)	Professorat (P)	A-P
Ciències Humanes i Estudis Artístics	70,0	47,1	22,9
Ciències Experimentals i Enginyeries	41,3	32,1	9,2
Ciències de la Salut	77,8	28,3	49,5
Ciències Socials	64,4	42,6	21,8
Total	62,0	37,2	24,8

⁸ THE HELSINKI GROUP ON WOMEN IN SCIENCE. *National Policies on Women in Science*. Brussel·les: European Commission, 2002.

La posició acadèmica

La figura masculina es veu també reforçada pel lloc d'autoritat que ocupa. A mesura que s'ascendeix en la categoria professional, la masculinització augmenta. Aquest fet es concreta de manera evident en la taula següent:

DISTRIBUCIÓ DE LA POSICIÓ ACADÈMICA. PERCENTATGE DE DONES. CURS 2005-2006

<i>Posició acadèmica</i>	<i>Percentatge de dones</i>
Llicenciades	67,3
Becàries	50,9
Doctorades	41,0
Ajudantes de facultat de segona etapa	49,0
Titulars d'universitat i catedràtiques d'escola universitària	37,9
Catedràtiques d'universitat	22,0

El Pla docent i els estils de docència

Una altra qüestió d'importància és com es distribueix la dedicació entre el professorat al Pla docent. Aquesta qüestió no solament afecta la possibilitat de transmetre coneixement sinó també els equilibris entre investigació i docència.⁹

Les dades de què disposem, però, no ens permetran saber les causes de la diferent dedicació docent de dones i homes. Una de les causes possibles és la reducció de la dedicació docent com a conseqüència de l'ocupació dels càrrecs acadèmics de major nivell, que no podem incloure en aquest estudi.

La dedicació mitjana d'hores de professores (244,8) i de professors (231,1) a la docència presenta diferències estadísticament significatives. La dada, però, aglutina realitats diferents per àmbit de coneixement i tipus d'assignatura (teòrica o pràctica).

DEDICACIÓ DOCENT. MITJANA D'HORES ANUALS PER SEXE. CURS 2004-2005

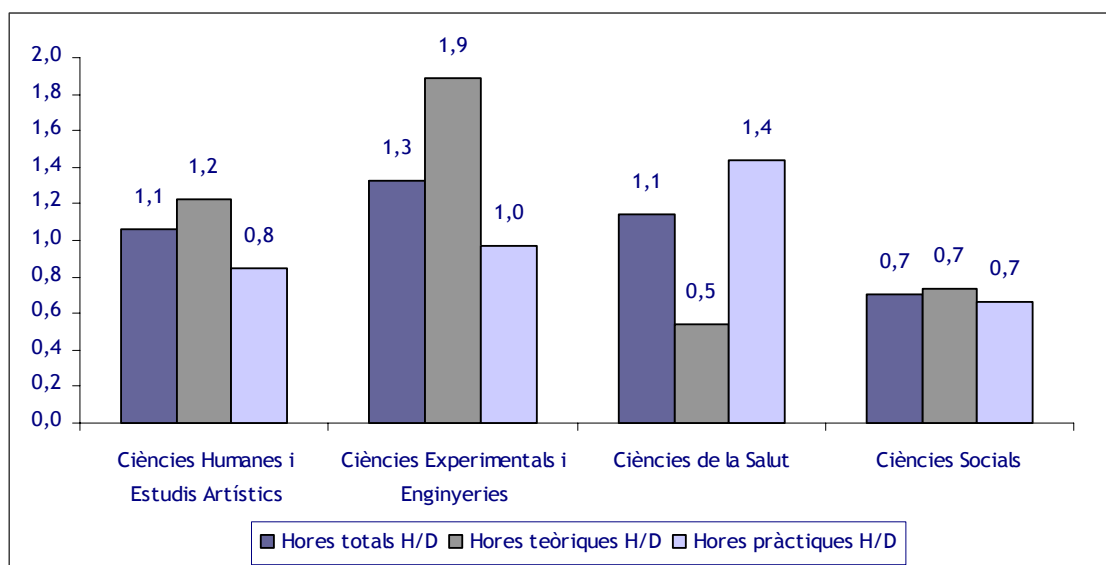
<i>Àmbit de coneixement</i>	<i>Totals</i>		<i>Teòriques</i>		<i>Pràctiques</i>	
	<i>Dones</i>	<i>Homes</i>	<i>Dones</i>	<i>Homes</i>	<i>Dones</i>	<i>Homes</i>
Ciències Humanes i Estudis Artístics	273,0	289,5	151,7	186,4	121,2	103,1
Ciències Experimentals i Enginyeries	169,8	225,8	66,5	125,7	103,3	100,1

⁹ Indagarem sobre la situació de professors i professores a la investigació en l'apartat següent sobre el biaix androcèntric en la producció de coneixement.

Continua de la taula anterior

Àmbit de coneixement	Totals		Teòriques		Pràctiques	
	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes
Ciències de la Salut	201,9	230,8	65,9	35,7	136,1	195,1
Ciències Socials	294,3	208,4	178,7	132,1	115,6	76,4
Total	244,8	231,1	127,5	114,0	117,3	117,1

DEDICACIÓ DOCENT. RAÓ HOMES/DONES: HORES TOTALS, TEÒRIQUES I PRÀCTIQUES. 2005

1 = equilibri >1 = infrarepresentació de dones <1 = infrarepresentació d'homes.

El cas de Ciències Socials mostra una pauta diferent als altres àmbits: les dones tenen molta més dedicació docent en els tres casos. A part, les diferències en la dedicació a hores pràctiques i teòriques als altres àmbits de coneixement, es pot deure a la valoració que es fa a l'àmbit de la naturalesa de l'assignatura.

Si considerem la categoria professional en aquesta anàlisi arribarem als resultats següents:

DEDICACIÓ DOCENT. RAÓ HOMES/DONES: HORES TOTALS PER CATEGORIA. 2005

Àmbit de coneixement	CU	CEU i TU	Ass i Ass.M
Ciències Humanes i Estudis Artístics	1,2	1,1	1,4
Ciències Experimentals i Enginyeries	1,4	1,1	1,3
Ciències de la Salut	1,3	1,0	1,3
Ciències Socials	1,1	0,7	0,6

CU: Catedràtic o catedràtica d'universitat CEU i TU: Catedràtic o catedràtica d'escola universitària i titular d'universitat Ass. i Ass. M.: Associats o associades i associats mèdics o associades mèdiques 1 = equilibri >1 = infrarepresentació de dones <1 = infrarepresentació d'homes.

DEDICACIÓ DOCENT. RAÓ HOMES/DONES: HORES DE PER CATEGORIA. 2005

TEÒRIQUES

<i>Àmbit de coneixement</i>	<i>CU</i>	<i>CEU i TU</i>	<i>Ass i Ass.M</i>
Ciències Humanes i Estudis Artístics	1,3	1,5	1,4
Ciències Experimentals i Enginyeries	1,8	1,2	1,7
Ciències de la Salut	0,7	0,5	0,6
Ciències Socials	1,5	0,6	0,6

PRÀCTIQUES

<i>Àmbit de coneixement</i>	<i>CU</i>	<i>CEU i TU</i>	<i>Ass i Ass.M</i>
Ciències Humanes i Estudis Artístics	1,1	0,7	1,4
Ciències Experimentals i Enginyeries	0,8	1,1	1,2
Ciències de la Salut	2,4	1,6	1,4
Ciències Socials	0,7	0,7	0,6

CU: Catedràtic o catedràtica d'universitat CEU i TU: Catedràtic o catedràtica d'escola universitària i titular d'universitat Ass. i Ass. M.: Associats o associades i associats mèdics o associades mèdiques 1 = equilibri >1 = infrarepresentació de dones <1 = infrarepresentació d'homes.

Com veiem en els gràfics, la major dedicació docent de dones respecte dels homes a Ciències Socials es dona bàsicament a les categories CEU i TU i associats o associades. La situació entre la dedicació docent a hores pràctiques i teòriques és ben diferent. La distribució d'hores de teoria segueix una lògica diferent que la de pràctiques.

Unes altres dades que podem aportar a aquesta exploració proven de l'estudi *Els estudiants universitaris davant els estudis i el futur professional*.¹⁰ En aquest estudi,¹¹ les dones enquestades van manifestar amb més freqüència que els homes que elles mateixes duen a terme les classes pràctiques de la seva assignatura, mentre que els homes tenien amb major freqüència que les primeres professorat ajudant per a fer-les.

¹⁰ El grup d'investigació GRET, autor de l'estudi, ens ha proporcionat aquestes dades, produïdes a la investigació *Els estudiants universitaris davant els estudis i el futur professional*. GRET, 2006.

¹¹ En l'estudi esmentat s'extrau el pes de Ciències de la Salut —àmbit en què les hores pràctiques semblen gaudir de més prestigi.

IMPARTEIX LES CLASSES DE PRÀCTIQUES?

Resposta		Dones	Homes	Total
Les faig jo mateix	% col	56,0	43,7	47,1
Dividim el grup i ajuda un altre professor	% col	15,5	16,7	16,3
Les fa totes el professor ajudant	% col	14,7	26,0	22,8
No n'hi ha	% col	13,8	13,7	13,7
Total	n	116	300	416

Font: Dades produïdes pel GRET a partir de la mostra demanada. *Els estudiants universitaris davant els estudis i el futur professional*. GRET, 2006.

Una altra dada que sorgeix del mateix estudi és la dedicació a investigació i docència que el professorat manifesta dur a terme. Les dones van manifestar dedicar-se més a la docència del que ho van fer els homes, i els homes van manifestar dedicar-se més a la investigació del que ho van fer les dones. La dada és rellevant ja que una dedicació docent elevada pot anar en detriment de la producció científica del professorat, i viceversa, ja que les hores que es dediquen a una cosa poden restar de l'altra. La investigació pot conferir autoritat en la producció de coneixement, mentre que la docència la confereix en la transmissió de coneixement. Reprendrem l'estat de la qüestió en l'apartat sobre el biaix androcèntric en la producció de coneixement.

TEMPS DEDICAT A LA DOCÈNCIA I INVESTIGACIÓ

Distribució del temps	Dones			Homes		
	Mitjana	n	Desv. típ.	Mitjana	n	Desv. típ.
Temps dedicat a docència	50,1	115	18,5	44,6	302	19,3
Temps dedicat a investigació	37,5	115	18,1	40,1	302	19,6

Font: Dades produïdes pel GRET a partir de la mostra demanada. *Els estudiants universitaris davant els estudis i el futur professional*. GRET, 2006.

Una altra qüestió que es deriva de les dades de l'estudi al qual fem esment: semblen que hi ha diferències en els estils de docència i en les metodologies de treball a l'aula. Mentre els professors enquestats afirmaven amb més freqüència que les professores fer classes magistrals, elles afirmaven més que aplicaven metodologia basada en els treballs en equip de l'alumnat, la resolució de problemes i l'anàlisi de casos, la discussió de textos amb l'alumnat i les tutories obligatòries amb petits grups. Aquesta qüestió pot reforçar els homes com a figura de coneixement, ja que les classes magistrals se centren directament en els professors, mentre que les participatives se centren en l'alumnat. Respecte als sistemes d'avaluació, entre les dones s'afirmava aplicar amb més freqüència l'ús de l'avaluació continuada.

Respecte a les interaccions amb el professorat per qüestions de docència, les dones afirmaven amb més freqüència que els homes treballaven sobre temes de docència amb d'altres professors i professores.

La transmissió de coneixement a través de les biblioteques de la UAB

En aquest punt de l'informe ens proposem analitzar la manera en què professores i professors són referents en l'adquisició de coneixements cosa que depèn, entre altres factors, de la presència en el catàleg de biblioteques, que a banda de les classes, és una de les principals fonts de coneixement i informació a la qual té accés l'alumnat. En aquest cas, el biaix de gènere, si es dona, pot procedir dels mateixos continguts, o del sexe de les autores o autors que actuen com a referents per a l'alumnat.

Tal com indica Arola (2005),¹² “el paper de les dones en la generació de coneixement és un aspecte crucial per a corregir les diferències i aconseguir la igualtat completa entre homes i dones. La generació de coneixement és a la base de les accions que han de portar a la igualtat de drets, per dues raons: d'una banda, perquè és l'inici del procés de generació d'opinió, i, de l'altra, perquè és en l'origen de la formació de les persones”.

Atès que el projecte de formació de professorat en el qual s'inscriu aquest informe posa l'accent en el paper del professorat en l'eliminació del biaix de gènere, hem cregut convenient estudiar quina és la presència de professores i professors en la transmissió de coneixement a través de les biblioteques de la UAB, sense entrar en consideracions, ateses les limitacions d'aquest estudi sobre els continguts i en el possible biaix de gènere.

Per tal de mesurar la importància quantitativa de les aportacions fetes pel professorat, prendrem en consideració una diversitat de factors. D'una banda, la proporció del professorat actualment actiu en la nostra Universitat que té publicacions catalogades. De l'altra, el nombre de títols aportats, i el nombre d'exemplars per títol. I finalment, la freqüència en què aquestes publicacions es presten. A banda de considerar el sexe com a possible factor explicatiu del pes en el catàleg —i aquest com a indicador de la seva productivitat— i en les consultes, considerarem addicionalment la probabilitat que el pes sigui condicionat per la seva categoria professional i l'àmbit de coneixement. En la categoria s'escolliran les que més nombre d'efectius tenen, i s'agruparan aquelles categories equivalents. Així, les categories seran catedràtic o catedràtica d'universitat (CU), catedràtic o catedràtica d'escola universitària i titular d'universitat (CEU i TEU), i associats o associades i associats mèdics o associades mèdiques (Ass. i Ass. M.). Els àmbits de coneixement faran referència als departaments als quals pertany el professorat autor dels títols enregistrats al catàleg de la UAB.

Cal assenyalar, però, algunes limitacions:

- Per raons evidents, no es disposa del registre de les consultes en la sala, ja que l'accés als documents és directe.
- Tal com s'enregistren les dades referides als préstecs no és possible distingir entre préstecs al professorat i préstecs a l'alumnat. Tampoc podem saber el sexe de la persona que treu el material en préstec.

¹² “Pròleg” a *Dones, coneixement i societat* (2005). Fundació d'Estudis Socials i Nacionals Josep Recasens i Mercadé. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili, 2006.

- En el cas de les revistes, com que es cataloga el títol i no els articles que contenen, les dades que presentem a continuació no inclouen aquest tipus de documents. Aquesta limitació pot afectar els resultats, particularment en els àmbits de coneixement on la tradició més estesa és la publicació en forma d'article, com és el cas, sobretot, de Ciències Experimentals i Enginyeries, i Ciències de la Salut.
- L'impacte dels factors que determinen l'enregistrament dels materials a les biblioteques no es pot controlar. Tot i que les biblioteques de la nostra Universitat animen el professorat a enregistrar els seus materials, que finalment ho acabin fent depèn de la producció, de la seva voluntat d'enregistrar-los, o de que alguna altra persona demani un material en particular i el servei de biblioteques l'adquireixi.

Totes les dades d'aquest apartat pertanyen a una extracció feta el setembre de l'any 2006.

A continuació es presenta la distribució del material disponible en el catàleg, segons la designació general de material,¹³ que és la tipologia de materials continguts a les biblioteques.

TÍTOLS DEL PROFESSORAT DE LA UAB ENREGISTRATS AL CATÀLEG DE BIBLIOTEQUES SEGONS DESIGNACIÓ DEL MATERIAL

<i>Designació del material</i>	<i>Percentatge</i>	<i>n</i>
Document cartogràfic	0,1	8
Fitxer de dades en llenguatge màquina	4,4	508
Manuscrit	24,7	2.876
Microforma	7,3	852
Multimèdia	0	5
Música impresa	0,2	18
Enregistrament sonor	0,2	22
Text imprès	62,2	7.229
Enregistrament vídeo	0,9	110
Sense informació	0	2
Total	100	11.630

Les aportacions del professorat de la UAB al catàleg de biblioteques

La distribució segons sexe i categoria del professorat de la UAB (2005-2006) contrastat amb aquells i aquelles que tenen almenys un títol enregistrat al catàleg es configura de la manera següent:

¹³ Manual del CATMARC. <http://www.bnc.es/sprof/normalitzacio/catmarc/catmarc.pdf>

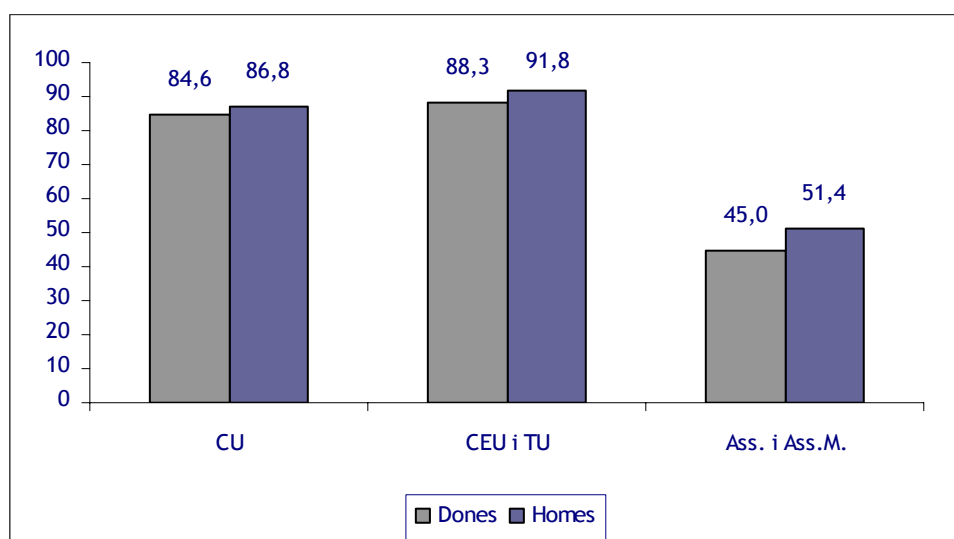
PROFESSORAT DE LA UAB I PRESENCIA AL CATÀLEG DE BIBLIOTEQUES. PER SEXE I CATEGORIA

Sexe	CU	CEU i TU	A i Ass. M.	Total
% dones catalogades	84,6	88,3	45,0	65,7
% homes catalogats	86,8	91,8	51,4	71,3

* CU: Catedràtic o catedràtica d'universitat CEU i TU: Catedràtic o catedràtica d'escola universitària i titular d'universitat Ass. i Ass. M.: Associats o associades i associats mèdics o associades mèdiques.

Podem dir que les diferències en la presència al catàleg del professorat de la UAB responen bàsicament a les diferències en nombre de professors i professores per a totes les categories professionals, i que el sexe hi afecta en menor mesura. En termes relatius hi ha una presència dels homes, amb si més no un títol catalogat, lleugerament superior a les dones per a totes les categories.

PROFESSORAT ENREGISTRAT AL CATÀLEG DE BIBLIOTEQUES. PERCENTATGE RESPECTE AL TOTAL DE PROFESSORAT PER SEXE I CATEGORIA

CU: Catedràtic o catedràtica d'universitat CEU i TU: Catedràtic o catedràtica d'escola universitària i titular d'universitat Ass. i Ass. M.: Associats o associades i associats mèdics o associades mèdiques.

Si es desglossen les dades per àmbit de coneixement, la situació és la següent:

PROFESSORAT ENREGISTRAT AL CATÀLEG DE BIBLIOTEQUES. PERCENTATGE PER SEXE, CATEGORIA I ÀMBIT

Àmbit de coneixement	Sexe	CU*	CEU i TU*	Ass. i Ass. M.	D'altres	Total
Ciències Humanes	% dones (D)	100,0	89,2	37,6	77,4	64,7
	% homes (H)	93,2	97	52,2	81,1	79,2
	H/D**	0,9	1,1	1,4	1,0	1,2

Continua de la taula anterior

Àmbit de coneixement	Sexe	CU*	CEU i TU*	Ass. i Ass. M.	D'altres	Total
Ciències Experimentals i Enginyeries	% dones (D)	81,5	80,6	52,2	71,7	68,6
	% homes (H)	83,3	90,0	48,6	71,4	72,0
	H/D**	1,0	1,1	0,9	1,0	1,0
Ciències de la Salut	% dones (D)	57,1	86,8	50,3	76,9	62,8
	% homes (H)	84,6	89,5	56,8	72,0	68,3
	H/D**	1,5	1,0	1,1	0,9	1,1
Ciències Socials	% dones (D)	87,1	92,5	41,1	73,7	65,9
	% homes (H)	89,5	92,3	46,3	84,7	70,1
	H/D**	1,0	1,0	1,1	1,1	1,1
Tots els àmbits	% dones (D)	84,6	88,3	45	75,5	65,7
	% homes (H)	86,8	91,8	51,4	77,4	71,3
	H/D**	1,0	1,0	1,1	1,0	1,1

*CU: Catedràtic o catedràtica d'universitat CEU i TU: Catedràtic o catedràtica d'escola universitària i titular d'universitat Ass. i Ass. M.: Associats o associades i associats mèdics o associades mèdiques.

**Es refereix a la mitjana dels títols registrats pels homes respecte a les dones. 1 = equilibri >1 = infrarepresentació de dones <1 = infrarepresentació d'homes.

En conjunt, veiem que aquesta dada es prou igualitària per a homes i dones segons la categoria, excepte en els casos de les càtedres en Ciències de la Salut i el professorat associat de Ciències Humanes i Estudis Artístics.

Nombre de títols enregistrats al catàleg de la UAB i el seu préstec

Busquin afirmava en l'informe *National Policies on Women in Science*¹⁴ que un dels elements per millorar la confiança pública en la ciència era equilibrar el balanç dels sexes en la producció científica. Per tant, cal considerar, a més de la presència en el catàleg, el nombre de títols enregistrats, i el nombre d'autors o autores. És aquí on es produeixen les diferències més importants.

TÍTOLS DEL PROFESSORAT ENREGISTRATS AL CATÀLEG. NOMBRE TOTAL PER SEXE

Nombre d'autors o autores*	Total títols	% per sexe	% del total
Dones	3.215	27,7	-
Una	3.077	95,7	26,5
Només dones	113	3,5	1,0
Majoria dones	25	0,8	0,2

¹⁴ THE HELSINKI GROUP ON WOMEN IN SCIENCE. *National Policies on Women in Science*. Brusel·les: Comissió Europea, 2002.

Continua de la taula anterior

Homes	8.071	69,6	-
Una	7.594	94,1	65,5
Només homes	414	5,5	3,6
Majoria homes	63	0,8	0,5
Mateix nombre de dones que d'homes	314	2,7	-
Total de títols	11.600	-	100

*Per a una mateixa obra

A continuació mostrem la mitjana de títols enregistrats per professores i professors a la vegada que els préstecs¹⁵ dels seus materials, desglossat per categoria.

TÍTOLS I PRÉSTECES. MITJANA PER SEXE, CATEGORIA I ÀMBIT DE CONEIXEMENT

Catedràtic o catedràtica d'universitat			
Àmbit de coneixement		Títols	Préstecs
Ciències Humanes i Estudis Artístics	Dones (D)	15,8	5,3
	Homes (H)	19,1	3,7
	H/D**	1,2	0,7
Ciències Experimentals i Enginyeries	Dones (D)	4,5	0,5
	Homes (H)	7,6	4,3
	H/D**	1,7	7,9
Ciències de la Salut	Dones (D)	6	1,1
	Homes (H)	5,1	5,6
	H/D**	0,8	5
Ciències Socials	Dones (D)	16,7	6,8
	Homes (H)	18,3	5,8
	H/D**	1,1	0,9
Total	Dones (D)	11,8	4,1
	Homes (H)	12,1	4,9
	H/D**	1	1,2

¹⁵ Abans d'analitzar els préstecs es destria el tipus de material enregistrat, i es pot veure que l'accessibilitat és diferent. El tipus de material que més títols engloba és el text imprès (61,2 % dels títols, 52,3 % per a les dones i 64,8 % per als homes) i els manuscrits (25,5 % dels títols, 32,9 % per a les dones i 22,5 % per als homes). Per als dos càlculs, duts a terme des de la matriu de bibliogràfics, s'han extret els casos sense informació de sexe (30), de designació general del material (2) i els casos mixtos (402).

Per a estudiar els préstecs ens centrarem en els materials designats com a text imprès(on s'inclouen bàsicament llibres), ja que són més similars quant a l'accessibilitat. A més, són els que tenen un pes relatiu més gran (61,2 %).

Continua de la taula anterior

<i>Catedràtic o catedràtica d'escola universitària i titular d'universitat</i>			
<i>Àmbit de coneixement</i>		<i>Títols</i>	<i>Préstecs</i>
Ciències Humanes i Estudis Artístics	Dones (D)	5,5	2,1
	Homes (H)	8,3	1,9
	H/D**	1,5	0,9
Ciències Experimentals i enginyeries	Dones (D)	3,3	1,3
	Homes (H)	4,2	2,6
	H/D**	1,3	1,9
Ciències de la Salut	Dones (D)	3,1	1,9
	Homes (H)	2,8	3,1
	H/D**	0,9	1,6
Ciències Socials	Dones (D)	6,5	4,7
	Homes (H)	8,5	5,6
	H/D**	1,3	1,2
Total	Dones (D)	5,1	3
	Homes (H)	6	3,6
	H/D**	1,2	1,2
<i>Associats o associades i associats mèdics o associades mèdiques</i>			
<i>Àmbit de coneixement</i>		<i>Títols</i>	<i>Préstecs</i>
Ciències Humanes i Estudis Artístics	Dones (D)	2,1	0,5
	Homes (H)	3,5	0,9
	H/D**	1,7	1,7
Ciències Experimentals i Enginyeries	Dones (D)	1,9	0,1
	Homes (H)	2,1	0,5
	H/D**	1,1	4,3
Ciències de la Salut	Dones (D)	2	0,3
	Homes (H)	2,8	0,5
	H/D**	1,4	1,8
Ciències Socials	Dones (D)	2,6	1
	Homes (H)	3,7	1,6
	H/D**	1,4	1,6
Total	Dones (D)	2,2	0,5
	Homes (H)	3	0,9
	H/D**	1,4	1,7
<i>Totes les categories</i>			
<i>Àmbit de coneixement</i>		<i>Títols</i>	<i>Préstecs</i>
Ciències Humanes i Estudis Artístics	Dones (D)	5	1,8
	Homes (H)	8,7	1,9
	H/D**	1,8	1,1
Ciències Experimentals i Enginyeries	Dones (D)	2,7	0,5
	Homes (H)	4,3	2,2
	H/D**	1,6	4,5
Ciències de la Salut	Dones (D)	2,6	1
	Homes (H)	3,1	2
	H/D**	1,2	2,1

Continua de la taula anterior

Totes les categories			
Àmbit de coneixement		Títols	Préstecs
Ciències Socials	Dones (D)	6	3,9
	Homes (H)	8,2	4
	H/D**	1,4	1
Total	Dones (D)	4,4	2,2
	Homes (H)	5,9	2,7
	H/D**	1,3	1,2

Les dades es refereixen a mitjana de títols registrats al catàleg de la UAB i la de préstecs de material de tipus text imprès per any.

Tal com es mostra en la taula, encara que la distribució per categories influeix de major manera en la diferència en el volum de publicacions enregistrades, el sexe és una variable que també ens explica diferències en el nombre de títols enregistrats, especialment a Ciències Humanes i Estudis Artístics, i a Ciències Experimentals i Enginyeries.

Alhora, els préstecs dels materials dels homes són molt més elevats als àmbits més masculinitzats, mentre que als més feminitzats és prou igualitari.

RAÓ HOMES/DONES DE TÍTOLS I PRÉSTECES, PER CATEGORIA I ÀMBIT DE CONEIXEMENT

TÍTOLS

Àmbit de coneixement	CU	CEU i TU	Ass i Ass.M
Ciències Humanes i Estudis Artístics	1,2	1,5	1,7
Ciències Experimentals i Enginyeries	1,7	1,3	1,1
Ciències de la Salut	0,8	0,9	1,4
Ciències Socials	1,1	1,3	1,4

PRÉSTECES

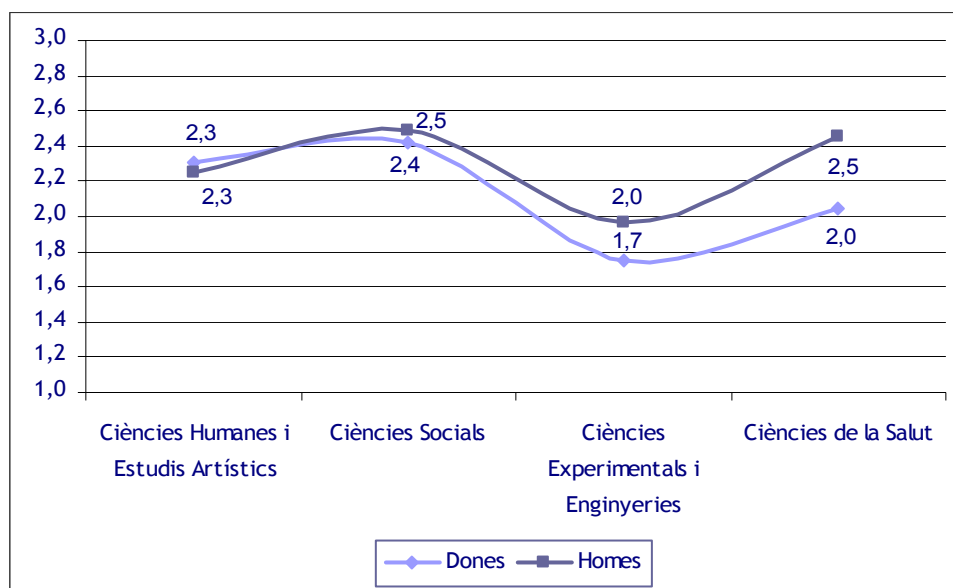
Àmbit de coneixement	CU	CEU i TU	Ass i Ass.M
Ciències Humanes i Estudis Artístics	0,7	0,9	1,7
Ciències Experimentals i Enginyeries	7,9	1,9	4,3
Ciències de la Salut	5,0	1,6	1,8
Ciències Socials	0,9	1,2	1,6

CU: Catedràtic o catedràtica d'universitat CEU i TU: Catedràtic o catedràtica d'escola universitària i titular d'universitat Ass. i Ass. M.: Associats o associades i associats mèdics o associades mèdiques. Les dades es refereixen a la mitjana de títols registrats al catàleg de la UAB i la mitjana de préstecs de tipus text imprès per any.

El nombre d'exemplars per títol enregistrat

A més del nombre de títols enregistrats i el seu préstec, un indicador addicional del pes dels materials del professorat en el catàleg és el nombre d'exemplars per títol. Aquesta dada és indicatiu de la importància dels títols, o si més no de la freqüència en què es consulten, sigui en sala o en préstec.

EXEMPLARS DE TÍTOLS DEL PROFESSORAT. MITJANA PER ÀMBIT DE CONEIXEMENT

Les dades es refereixen a la mitjana d'exemplars per títol enregistrat

Com veiem, a mesura que avancem en la masculinització de l'àmbit, més distància prenen les mitjanes d'exemplars per títol enregistrat al catàleg de la UAB.

Conclusions

En general, les dones tenen una probabilitat lleugerament inferior als homes de tenir almenys un títol enregistrat al catàleg de la UAB. Aquesta situació difereix segons àmbit de coneixement i categoria del professorat.

Els professors signen el 70,7 % dels títols, els préstecs dels quals signifiquen el 78,7 % dels totals. En termes de mitjana (traient el pes que fa que siguin més nombrosos a la Universitat), tenen enregistrats al catàleg un títol més de mitjana que les dones (homes 5,4; dones 4,4). Les diferències en el nombre d'exemplars per títol no són tan intenses: els homes tenen un 0,1 més de títols per llibre enregistrat que les dones.

A banda d'altres factors que depassen l'abast d'aquest informe, podem dir que el grau de masculinització del professorat pot neutralitzar l'autoritat reconeguda a la categoria de càtedra universitària. Una composició del professorat fortament masculinitzada coincideix amb una mitjana de préstecs de materials produïts per

homes molt més elevada que per dones, en la categoria esmentada. D'aquí es desprenen dues hipòtesis que caldria validar.

- Possible causa: Al ser els homes majoritaris en el professorat, augmenta el seu reconeixement d'autoritat en el coneixement, cosa es manifesta en la freqüència en què els materials disponibles a la biblioteca es demanen en préstec.
- Possible causa: Les posicions d'autoritat en el coneixement s'atorguen a homes i se citen més en les bibliografies dels programes de les assignatures.

La composició del professorat en un àmbit de coneixement més feminitzat s'associa a un impacte positiu de la categoria professional per a aquestes variables, i s'inverteix en alguns casos el signe del sexisme per a la variable de mitjana de préstecs de títols de tipus text imprès.

Cal destacar el fet que en Ciències Humanes i Estudis Artístics, on la proporció de dones entre el professorat és més alta, la mitjana dels títols enregistrats pels professors sobre els de les professores és la que manté una diferència més gran, mentre que en Ciències de la Salut, on el professorat és més masculí, hi ha més equilibri entre dones i homes per a aquesta variable. Podríem pensar que romandre en àmbits on la majoria del professorat té el sexe contrari, és un estímul per a registrar.

Finalment, cal insistir en el fet que el factor primordial en l'autoritat conferida a les dones com a referents de coneixement és la seva presència a la Universitat com a professores combinada amb la categoria professional que assoleixen.

La presència de dones i homes a la bibliografia dels programes de les assignatures

Les referències de dones a les bibliografies dels programes és un indicador que es reconeix com a referent de coneixement. A la vegada, implica la consideració que té la seva producció científica i la possibilitat de pal·liar o accentuar un possible biaix de gènere en la transmissió de coneixements. Tot i així, pensem que les referències als programes són fruit d'accions individuals no orientades a marginar les dones, per tant, no intencionals en aquest sentit.

Els programes estudiats s'han escollit després de preveure diferents opcions metodològiques. S'ha optat per una selecció a partir de les dades que es recullen en el Pla docent del curs 2004-2005,¹⁶ mitjançant un mostreig estadístic aleatori dels programes de les assignatures de grau amb el resultat d'un total de 419 programes que s'han d'analitzar dels 2.768 presents al Pla docent.¹⁷ S'han comptabilitzat els homes i les dones que apareixien a les bibliografies dels programes.¹⁸ En el cas que s'hi fes referència amb inicials, hem cercat el nom de l'autor o autora a Internet per

¹⁶ Últimes dades disponibles en el moment de fer la selecció d'assignatures.

¹⁷ Als annexos es pot consultar la metodologia.

¹⁸ A diferència de l'estudi del catàleg de biblioteques, on només s'han considerat les obres enregistrades del professorat de la UAB, en el cas de les bibliografies dels programes s'han recollit totes les referències siguin de professorat d'aquesta universitat o d'autors i autores aliens a la Universitat.

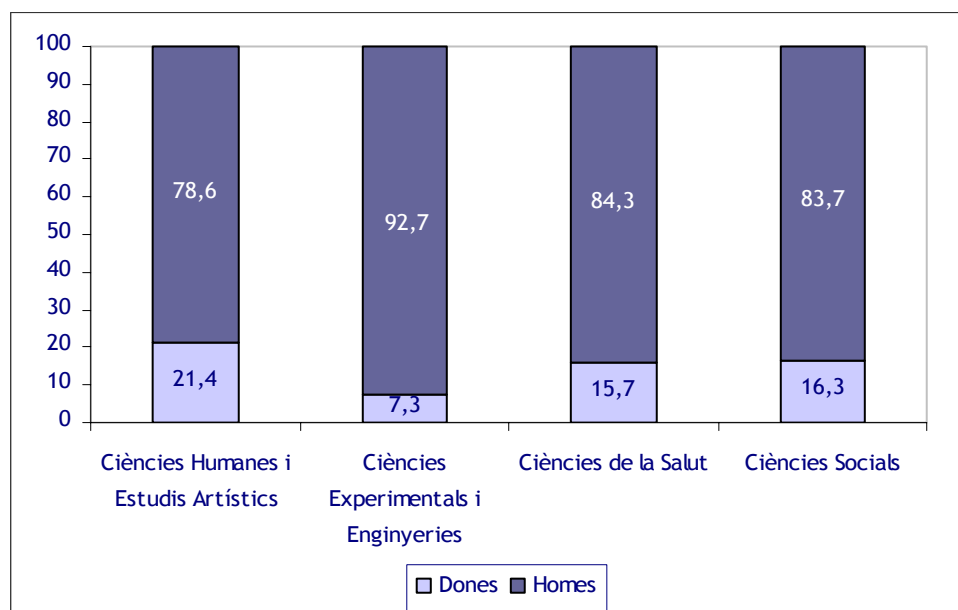
tal d'esbrinar si es tractava d'una dona o d'un home. Cada programa analitzat ha tingut el mateix pes per a l'anàlisi, sense tenir en compte el nombre de referències que mostrava.

Estudis similars han servit per orientar-nos a l'hora de realitzar l'anàlisi que presentem a continuació. Malin Hakanson¹⁹ tracta l'impacte del sexe a les citacions i referències, és a dir, si el sexe dels autors influeix en les referències i citacions per sexe que mostren a les seves obres, i si ser home o dona contribueix que les seves obres siguin més o menys citades i incloses.

La presència de dones i homes en la bibliografia dels programes segons àmbit de coneixement

L'objectiu és conèixer si dins d'un mateix àmbit de coneixement hi ha una diferència important entre els pesos de les referències de dones i homes a les bibliografies dels programes i comparar si aquestes diferències són similars o no entre els diferents àmbits de coneixements.²⁰

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES ALS PROGRAMES DE LES ASSIGNATURES. PES MITJÀ PER SEXE I ÀMBIT DE CONEIXEMENT

Les raons H/D són: Ciències Humanes i Estudis Artístics, 3,7; Ciències Experimentals i Enginyeries, 12,5; Ciències de la Salut, 5,4; Ciències Socials, 5,2; Total, 5,6.

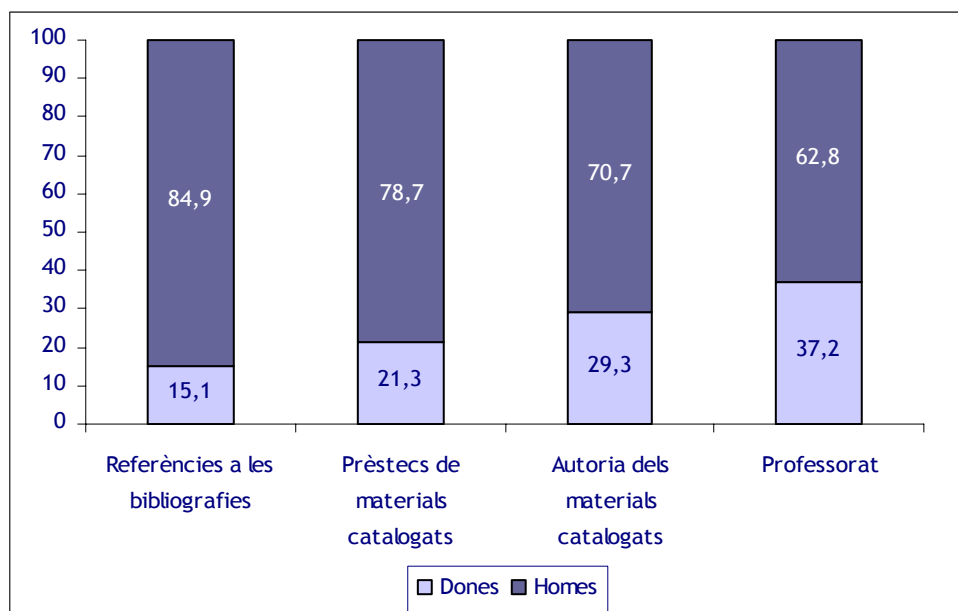
¹⁹ HAKANSON, MALIN. "The Impact of Gender on Citations: An Analysis of College & Research Libraries, Journal of Academic Librarianship, and Library Quarterly". *College & Research Libraries*. 2005, 4 (66): 312-322.

²⁰ Cal esmentar que els programes que pertanyen alhora a l'àmbit de coneixement Ciències Humanes i Estudis Artístics, i Ciències Socials no s'han tingut en compte ja que les assignatures només són tres i són molt poc representatives en el conjunt de la mostra.

La situació respecte de les biblioteques indica que fonamentalment les diferències entre dones i homes obeeixen al fet que les dones són minoritàries en tant que professores a tots els àmbits de coneixement, i en la seva categoria professional. En canvi, la presència o absència d'autores en les bibliografies dels programes depèn de la decisió del professorat d'incloure-les-hi o no, i el cas és que es compta poc amb autores com a referents de coneixement.

Per tal de trobar indicis que aquesta hipòtesi és consistent, és interessant comparar un continu que va de la presència al reconeixement, passant per la producció, les referències a dones i homes a les bibliografies, els préstecs que reben els seus materials, l'autoria dels materials de la biblioteca i la proporció de professorat.

PRESÈNCIA, PRODUCCIÓ I RECONeixEMENT

Encara que les dades no són directament comparables, especialment si considerem que a les biblioteques solament es té en compte l'enregistrament de títols del professorat, podrien mostrar algun indicatiu que el volum de la producció científica de les dones no és equivalent al volum de referències en els programes de les assignatures, i que, com dèiem, la inclusió d'una obra en els programes de les assignatures sembla seguir una lògica diferent. El gràfic mostra que el continu entre presència, producció i reconeixement del treball de les dones és decreixent.

També hi ha programes en què no apareix cap referència d'un dels dos sexes.

Fem notar que només per a l'àmbit de coneixement Ciències Humanes i Estudis Artístics hi ha programes en què no consta cap home com a referència a la bibliografia: tres programes que corresponen al 3 % de programes d'aquest àmbit.

En canvi, en els quatre àmbits considerats hi ha programes en què no apareix cap dona a la bibliografia, especialment a Ciències Experimentals i Enginyeries.

PROGRAMES SENSE REFERÈNCIES DE DONES O HOMES. PERCENTATGE PER ÀMBIT DE CONEIXEMENT

Àmbit de coneixement	% Programes sense dones	% Programes sense homes
Ciències de la Salut	17,5	0,0
Ciències Experimentals i Enginyeries	53,1	0,0
Ciències Humanes i Estudis Artístics	22,8	3,0
Ciències Socials	28,1	0,0
Total	32,1	0,8

Referències d'homes i dones en funció del sexe docent

L'objectiu és saber si el sexe docent determina l'orientació a l'incloure dones i homes en els programes de les assignatures, qüestió que servirà d'indici en la rellevància del sexe del docent que és figura de referència a la vegada que ofereix d'altres referents. Addicionalment, el fet que el sexe del docent intervingui en el pes de les dones en les bibliografies dels seus programes, dona indicis que la consideració de les dones com a objecte de coneixement no és una qüestió que obeeixi a criteris purament objectius.

REFERÈNCIES D'HOMES I DONES EN FUNCIO DEL SEXE DOCENT. PERCENTATGE PER ÀMBIT DE CONEIXEMENT

Àmbit de coneixement	Dones			Homes		
	Pes de les referències de dones (D)	Pes de les referències d'homes (H)	H/D*	Pes de les referències de dones (D)	Pes de les referències d'homes (H)	H/D*
Ciències Humanes i Estudis Artístics	30,6	69,4	2,3	14,6	85,4	5,9
Ciències Experimentals i Enginyeries	11,7	88,3	7,6	4,8	95,2	19,9
Ciències de la Salut	26,5	73,5	2,8	13,4	86,6	6,5
Ciències Socials	20,6	79,4	3,9	16	84	5,2
Total	23,1	76,9	3,3	12,7	86,3	6,3

*Pes de les referències a homes respecte a les de les dones. 1=equilibri >1=infra-representació de dones <1=infra-representació d'homes.

Tant professors com professores citen molts més homes a les seves bibliografies, encara que les professores inclouen gairebé el doble de dones que els professors. Les diferències s'agreugen especialment en l'àmbit de Ciències Experimentals i Enginyeries.

Aquestes diferències poden explicar-se per tres models que justifiquen el significat de les referències i les cites amb aspectes socials:²¹

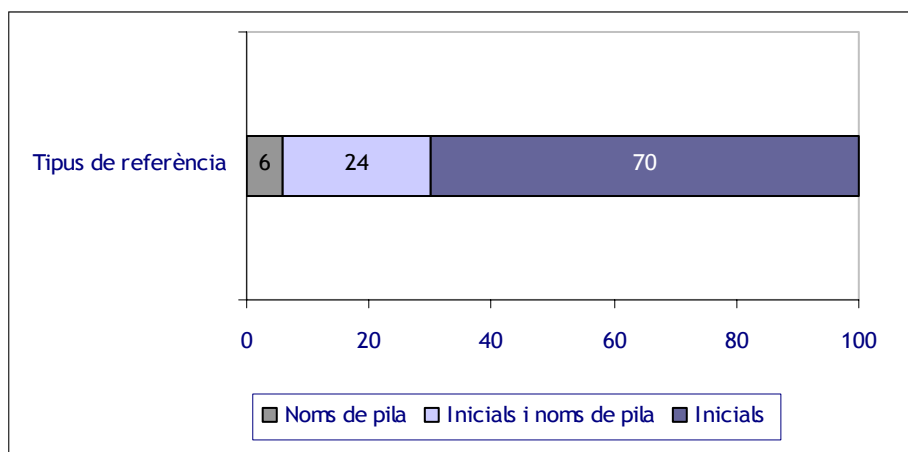
- El sistema de recompensa: entén que els autors estan en deute amb les publicacions d'altres autors. Per tant, els autors d'alt estatus reben un reconeixement automàtic (en forma de referència) mentre que els que encara no estan consolidats tenen un llarg tram per recórrer. Com que els homes sempre han tingut millors oportunitats per promocionar en l'àmbit acadèmic i intel·lectual, no és d'estranyar que homes i dones incloguin més autors que autores a les bibliografies dels seus programes.
- El sistema retòric: entén que els professors i professores tenen motius subjectius i estratègics per escollir referències ja que aquestes últimes es veuen com un mecanisme de persuasió que dona autoritat a l'autor. Les xarxes de poder entre dones semblen estar menys consolidades que les dels homes.
- El sistema de comunicació: entén que les referències depenen de la cadena científica i dels canals de comunicació a què tenen accés els investigadors. En conseqüència, és més fàcil obtenir informació de les obres d'autors que de les autores ja que els primers estan més consolidats acadèmicament.

Aquests tres sistemes es complementen entre ells de manera que cap per si sol no pot explicar per què s'esmenten més homes que dones.

Tipus de referències en funció del sexe docent

L'objectiu següent és conèixer quin estil s'usa a l'hora de crear bibliografies: inicials, noms de pila, o les dues coses alhora.

TIPUS DE REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Com que la majoria de professores i professors no mostren el nom de pila a les seves referències, l'alumnat no pot saber directament el sexe dels autors o autores que

²¹ HAKANSON, MALIN. "The Impact of Gender on Citations: An Analysis of College & Research Libraries, Journal of Academic Librarianship, and Library Quarterly". *College & Research Libraries*. 2005, 4 (66): 312-322.

s'hi inclouen. Això pot suposar una dificultat en el reconeixement del sexe d'aquests autors o autores. A més, pot ocórrer que l'alumnat doni per descomptat que és un home atès que el clima general és androcèntric.

Conclusions sobre les referències a homes i dones a les bibliografies dels programes

En conjunt es pot afirmar que hi ha una desigualtat molt important en les referències d'homes i dones a les bibliografies dels programes de les assignatures. Sembla que les dones tenen desavantatges per acumular referències i com que aquestes generen visibilitat i acceptació, se'ls fa difícil per consolidar-se com a referents de coneixement.

Tot i que en bona manera s'explica per l'absència de les dones la producció de coneixement, no es pot oblidar el fet que aquesta figura no es concep com a autoritat científica: només cal considerar que el 6,5 % dels atorgaments de doctors *honoris causa* són lliurats a dones.

Segons els models explicatius a què hem fet referència, és possible que les publicacions de dones segueixin sense tenir la credibilitat i el reconeixement que tenen les publicacions d'homes (sistema retòric); a més, que els autors o autores continuïn sentint-se en deute amb publicacions d'homes amb major mesura que amb publicacions de dones (sistema de recompensa) i, finalment, que els homes continuïn amb més presència en les xarxes de comunicació i difusió (sistema de comunicació).

Aquesta situació desigual també pot tenir repercussions directes sobre l'alumnat. En trobar-se amb una majoria de referències a autors i no autores, l'alumnat pot afavorir que es reproduïxin les dinàmiques explicades pels tres models ja que, en no tenir altres opcions (almenys aportades directament pels programes), tendirà a recórrer a la bibliografia més visible. A més, l'alumnat pot quedar mancat de referents femenins.

Queda clar que hi ha un biaix de gènere que afecta el personal docent a l'hora d'escollir les referències. Pot ser que, davant d'aquesta situació, no tinguem elements per parlar d'una deliberada discriminació de les dones però sí que es pot dir que l'objectivitat de la ciència està en qüestió.

El biaix androcèntric en la producció de coneixement

El clima actual fomenta un imaginari que posa la Universitat com a l'espai model de valors universals, possiblement pel fet que s'hi produeix el coneixement científic, de suposats valors objectius.

*Las cualidades arrogadas al ámbito de lo público (naturalidad, objetividad) crecen exponencialmente al adentrarnos en el mundo universitario. Ahora, además, nos encontramos en el lugar racional por antonomasia, que, en razón de la raíz de su apelativo de alcance —universo—, viene a señalar la imposibilidad de exclusión alguna en lo que recogen sus dominios. Y, por si fuera poco, se une a todo ello, desde hace siglos, la condición de ser el marco de amparo de la jurisdicción científica. Acaso ¿no sería el laboratorio de los hechos científicos un cosmos lo suficientemente neutral como para desactivar todos los valores acechantes, incluso los derivados de las inclinaciones del pensamiento androcéntrico?*²²

Podem pensar que el coneixement que es genera i transmet a la Universitat no és, de fet, ni tan neutre ni tan objectiu, ja que està esbiaixat pel que fa al gènere: la investigació, producció i transmissió de coneixements està majoritàriament en mans dels homes i la seva perspectiva s'imposa com a universal. Els subjectes que tenen aquest poder estan produïts en una socialització de gènere masculina, que prima uns valors i habilitats sobre uns altres, i, per tant, poden transmetre aquestes característiques particulars en la seva activitat. Com a exemple clar d'aquest fet, podríem parlar de la històrica manca de perspectiva de gènere en la investigació en salut, tot i que les malalties afecten de manera diferent homes i dones.

Adicionalment, tal com García de León i García de Cortázar²³ afirmen, la universitat espanyola és un excel·lent trampolí per a assolir poder polític, econòmic i cultural. Així, podem pensar que el domini masculí a la universitat travessa el seu propi regne, i tenyeix d'androcentrisme altres esferes de la vida social, de la mateixa manera que l'androcentrisme social es manifesta a la universitat.

És important, doncs, visibilitzar aquesta situació, ja que el domini masculí a la universitat pot afectar la producció i transmissió de coneixement dintre i fora de la

²² ARRANZ LOZANO, FÁTIMA. "Las mujeres y la universidad española: estructuras de dominación y disposiciones feminizadas en el profesorado universitario." *Papers. Revista de Sociología*. 2003 (71): 223-242.

²³ GARCÍA DE LEÓN, MARIA ANTONIA; GARCÍA DE CORTÁZAR, MARISA. "Las profesoras de universidad: El reflejo de un poder androcéntrico." *Sociedad y Utopía. Revista de Ciencias Sociales*, núm. 14. Noviembre de 1999.

universitat. A més, el cercle de poder masculí pot retroalimentar-se, tal com les autores expliquen.

La acumulación de poder por parte de los hombres se efectúa generalmente por vías implícitas, de forma inconsciente, como una puesta en práctica del modelo cultural masculino. Estudios lo que las especialistas norteamericanas en “Women Studies” han llamado coloquialmente el efecto “old boys club”, Estudios decir, la forma amistosa de cooptación masculina para los cargos de más poder, los de libre designación, que elimina sistemáticamente a las mujeres, sin que esa eliminación tenga que ser deliberada. Aplicando este efecto a la promoción de cargos en el campo universitario, opera, por ejemplo, bajo las fórmulas (literales) de “ofrecer puestos o dejarlos al “buen criterio” a la hora de formar equipos rectorales o decanales, con el subsiguiente efecto de reforzar los círculos del poder académico masculino (hasta formar un círculo vicioso) y postergar al profesorado universitario femenino.²⁴

Professors i professores a la investigació

Com hem vist, els professors afirmaven dedicar de mitjana més temps a la investigació, i les dones, a la docència. En la taula següent podem veure que aquest fet es reflecteix en els mèrits d'investigació reconeguts a dones i homes.

MÈRITS D'INVESTIGACIÓ. MITJANA PER SEXE I ÀMBIT DE CONEIXEMENT (TRAMS RECONEGUTS AL LLARG DE LA TRAJECTÒRIA DES DE 1957 FINS AL 2005)

Àmbit de coneixement	Dones	Homes
Ciències Humanes i Estudis Artístics	0,7	1,2
Ciències Experimentals i Enginyeries	1,0	1,4
Ciències de la Salut	0,7	0,7
Ciències Socials	0,4	0,6
Total	0,7	0,9

Destaca el cas de Ciències de la Salut, on els mèrits reconeguts són gairebé iguals entre dones i homes, cosa que ens fa pensar en una certa paradoxa: si homes i dones tenen reconeguts els mateixos mèrits d'investigació, com s'explica que a les nostres biblioteques es prestin més del doble els títols de tipus text imprès dels professors que de les professores? Pot ser el fet que hi hagi relacions més sòlides entre homes, i que se citin més entre ells a les bibliografies dels programes? És simplement el fet que una plantilla masculinitzada reforça els homes com a referents de coneixement? Hi poden afectar d'altres factors?

Una altra qüestió que s'ha de destacar és que les categories no són un factor gaire significatiu en les diferències entre sexes del reconeixement dels mèrits d'investigació en Ciències Experimentals i Enginyeries. Novament sorgeix la pregunta: si les dones catedràtiques tenen lleugerament més mèrits d'investigació

²⁴ GARCÍA DE LEÓN, MARIA ANTONIA; GARCÍA DE CORTÁZAR, MARISA. “Las profesoras de universidad: El reflejo de un poder androcéntrico”. Sociedad y Utopía. *Revista de Ciencias Sociales*, núm. 14. Novembre de 1999.

que els homes, per què s'agafen els llibres dels catedràtics d'universitat vuit vegades més?

En el cas de Ciències Humanes i Estudis Artístics, i Ciències Socials, la categoria més elevada és més igualitària en mèrits d'investigació, al contrari que a Ciències de la Salut.

RAÓ HOMES/DONES DE MÈRITS D'INVESTIGACIÓ. PER CATEGORIA I ÀMBIT DE CONEIXEMENT. 2006

Àmbit de coneixement	CU	TU i CEU
Ciències Humanes i Estudis Artístics	0,7	1,2
Ciències Experimentals i Enginyeries	1,0	1,4
Ciències de la Salut	0,7	0,7
Ciències Socials	0,4	0,6
Total	0,7	0,9

CU: Catedràtic o catedràtica d'universitat. CEU i TU: Catedràtic o catedràtica d'escola universitària i titular d'universitat. Càlcul de la mitjana de mèrits d'investigació dels homes entre la mitjana de les dones.

Una altra qüestió de rellevància és la posició investigadora que s'ocupa en els equips d'investigació de projectes.

TIPUS DE PARTICIPACIÓ EN LES ACTIVITATS DE RECERCA ACUMULADES (DES DE 1985 FINS AL 2006). PER ÀMBIT DE CONEIXEMENT I SEXE

Tipus de posició segons l'àmbit de coneixement		Dones	Homes	Total
Ciències Humanes	n	936	1.250	2.186
	% col	100	100	100
— Investigador principal	n	248	477	725
	% col	26,5	38,2	33,2
— Investigador o investigadora	n	560	632	1.192
	% col	59,8	50,6	54,5
— D'altres	n	128	141	269
	% col	13,7	11,3	12,3
Ciències Experimentals i Tecnologies	n	1.958	4.347	6.305
	% col	100	100	100
— Investigador principal	n	602	1.700	2.302
	% col	30,7	39,1	36,5
— Investigador o investigadora	n	1.007	2.203	3.210
	% col	51,4	50,7	50,9
— D'altres	n	349	444	793
	% col	17,8	10,2	12,6

Continua de la taula anterior

<i>Ciències de la Salut</i>	<i>n</i>	638	844	1.482
	<i>% col</i>	100	100	100
— Investigador principal	<i>n</i>	138	317	455
	<i>% col</i>	21,6	37,6	30,7
— Investigador o investigadora	<i>n</i>	408	437	845
	<i>% col</i>	63,9	51,8	57,0
— D'altres	<i>n</i>	92	90	182
	<i>% col</i>	14,4	10,7	12,3
<i>Ciències Socials</i>	<i>n</i>	1.616	1.941	3.557
	<i>% col</i>	100	100	100
— Investigador principal	<i>n</i>	448	605	1.053
	<i>% col</i>	27,7	31,2	29,6
— Investigador o investigadora	<i>n</i>	938	1.086	2.024
	<i>% col</i>	58,0	56,0	56,9
— D'altres	<i>n</i>	230	250	480
	<i>% col</i>	14,2	12,9	13,5

Tal com veiem, els homes, en especial en el tipus de participació en convenis, ocupen la posició de màxima autoritat investigadora. Logan & Huntley²⁵ afirmen que la situació de poder que deriva d'una posició ocupada en el treball o la llar s'associa amb l'autoritat; això atorga un poder simbòlic que refereix la possibilitat d'imposar les definicions, els significats, els valors i les normes propis davant d'una situació.

La recerca específica de gènere

La investigació específica i la creació de grups de recerca de gènere en les universitats espanyoles segueix la tendència dels denominats *estudis de les dones* (*Women's Studies*)²⁶ sorgits a finals dels anys seixanta i començaments de la dècada dels setanta en algunes universitats dels EUA i Gran Bretanya. Encara que més tardanament, les universitats espanyoles i catalanes també es van sumar a aquest moviment internacional i interdisciplinari que buscava aplicar la perspectiva de gènere en tots els objectes de coneixement, propiciant la construcció d'una ciència no androcèntrica.

Avui dia, la presència de la investigació acadèmica amb perspectiva de gènere en les universitats ha crescut, s'ha consolidat, ha adquirit rellevància, i ha constituït espais de saber que duen a terme una inqüestionable aportació a la generació de coneixement. Prova d'això és el cas de la UAB, on podem observar l'existència de diversos grups de recerca i assignatures on l'especificitat és el gènere.

25 LOGAN, MARY ELLEN; HUNTLEY, HELEN. "Gender and Power in the Research Process". *Women's Studies International Forum*, vol. 24, núm. 6, pàg. 623-635, 2001

26 Els estudis de les dones també s'han anomenat *estudis feministes*, *estudis de gènere*, *estudis sobre les dones*. Amb aquests noms es designen perspectives d'abordatge teòriques pròximes però no idèntiques.

Podem enumerar els grups de recerca següents:²⁷

RECERCA DE GÈNERE (2005-2006)

Grups de recerca de gènere	Grups de recerca amb línia de gènere
Arqueologia de les Dones (ARKEODONES)	Centre d'Estudis d'Immigració i Minories Ètniques (CEDIME)
Dones i Drets	Família, Gènere i Benestar Social (FGEB)
Dones i Textualitat	Gènere, Ciència i Ensenyament de les Ciències
Feminari Dona i Cultura de Masses	Grup de Recerca en Imatge, So i Síntesi (GRISS)
Grup d'Estudis de Geografia i Gènere	Grup d'Estudis de Mobilitat, Transport i Territori (GEMOTT)
Grup d'Estudis sobre Sentiments, Emocions i Societat (GESES)	Grup d'Estudis Sociològics sobre la Vida Quotidiana i el Treball (QUIT)
Grup d'Estudis Socials de la Subjecció i la Subjeccivitat	Laboratori d'Investigació Prosocial Aplicada (LIPA)
Seminari d'Estudis de la Dona (SED)	Processos Cognitius, Socioafectius i de Simbolització
Seminari Interdisciplinari d'Estudis de Gènere	Seminari d'Anàlisi de les Polítiques Socials (SAPS)
Instituts i centres amb línia de gènere	Valors en Joc
Centre d'Estudis de l'Època Franquista i Democràtica (CEFID)	
Centre d'Estudis Demogràfics (CED)	
Centre d'Estudis de Patrimoni Arqueològic de la Prehistòria (CEPAP)	
Institut de Govern i Polítiques Públiques (IGOP)	

Com veiem, hi ha un seguit d'iniciatives específiques de gènere o amb el gènere com una de les línies de treball, encara que es troben segregades per àmbit de coneixement. La majoria de les iniciatives en la recerca de gènere s'aporten des de l'àmbit de Ciències Socials, seguit de Ciències de la Salut (la representació en aquest àmbit ve donada únicament per la disciplina de psicologia) i Ciències Humanes i Estudis Artístics. No es troba cap d'aquest tipus de recerca en els àmbits de Ciències Experimentals i Enginyeries.

GRUPS DE RECERCA DE GÈNERE O AMB LÍNIA DE GÈNERE. UAB (2005-2006)

<i>Àmbit de coneixement</i>	<i>n</i>	<i>Percentatge</i>
Ciències de la Salut	4	18,2
Ciències Humanes i Estudis Artístics	3	13,6
Ciències Socials	15	68,2
Total	22	100

²⁷ Les dades s'extreuen d'una recerca exhaustiva de documentació disponible a la xarxa duta a terme el curs 2005-2006.

El gènere a la docència

El desenvolupament de la investigació de gènere o amb línia de gènere ha tingut com una de les seves conseqüències més visibles la creació d'assignatures que recullen les contribucions de l'anàlisi de gènere i la teoria feminista en la producció del coneixement científic. Aquest esforç ha permès oferir a l'estudiantat assignatures específiques de gènere, tant en les titulacions com en els estudis de màsters, postgraus i doctorat. Pel que fa a aquest tema, podem enumerar les assignatures següents:

ASSIGNATURES ESPECÍFIQUES DE GÈNERE A LA UAB. CURS 2004-2005

Assignatures de titulació. Curs 2004-2005 Antropologia del Gènere Arqueologia de les Dones Geografia, Gènere i Territori Gènere, Delinqüència i Justícia Penal Història de les Dones a l'Antiguitat Història de les Dones a l'Edat Mitjana Treball i Vida Quotidiana	Assignatures de menció. Curs 2004-2005 La Dona a Àsia
Màsters i postgraus amb contingut de gènere Doctorat en Antropologia Social i Cultural Doctorat en Arqueologia Prehistòrica Doctorat en Comunicació i Periodisme Doctorat en Dret Públic Doctorat en Geografia Doctorat en Història Comparada Social, Política i Cultural Doctorat en Psicologia Social Doctorat en Sociologia del Gènere Gènere i Igualtat Màster en l'Estudi i la Intervenció sobre la Violència en la Parella i en la Família Polítiques d'Igualtat de Gènere: Agents d'Igualtat Violència Familiar	Assignatures de campus. Curs 2004-2005 Gènere i Relacions Socials
	Assignatures de doctorat. Curs 2004-2005 Canvi Social, Gènere i Comunicació de Masses Equitat de Gènere i Política Social Família i Feminisme L'Alliberament de la Dona a l'Espanya Moderna La Carta Privada. Un Gènere Femení? La Teoria Feminista en els Estudis Audiovisuals La Violència Domèstica com a conflicte Psicosocial Models de Parentiu i Gènere a la Producció Audiovisual No Disciplinària Espanyola Naturalesa i Cultura: Noves Descobertes (Sexe, Gènere, Cervell) Pioneres de la Ciència Psicopatologia, Desconstrucció i Crítica Feminista: Alguns Materials Postmoderns Teoria de la Desigualtat de Gènere: Justícia, Cura i Política IV Seminari Dones i Arqueologia

Com veiem en la taula anterior, l'oferta formativa específica de gènere, en el curs 2004-2005, és més nombrosa per a màsters, postgraus i doctorat que en l'àmbit de les assignatures de titulació. No obstant això, atès que l'àmbit d'interès que ens ocupa en aquesta diagnosi són els estudis de primer i segon cicles de titulació, ens aturarem amb més detall en l'anàlisi d'aquestes darreres assignatures.

Les assignatures de titulació específiques de gènere localitzades²⁸ són set de les 2.768 impartides, cosa que representa un 0,25 % del total. D'aquestes, dues corresponien a l'àmbit de Ciències Humanes i Estudis Artístics, i set a Ciències Socials.

El fet de tenir un conjunt important de grups de recerca que aborden qüestions relacionades amb el gènere i que desenvolupen importants aportacions al coneixement interdisciplinari, no és condició suficient per assolir la integració d'assignatures específiques de gènere en els diversos àmbits de coneixement. La divisió sexual tradicional del treball i la segregació laboral també es reflecteix en els àmbits del coneixement en els quals se situen les recerques i la docència, on les dones i el gènere són elements centrals.

Observar les característiques de la investigació de gènere i de les assignatures específiques de gènere és un bon punt de partida per a recaptar antecedents respecte de la forma en què s'incorpora aquest factor en la docència. No obstant això, l'existència d'assignatures específiques no és l'única manera en què s'han incorporat la dimensió de gènere i les aportacions de la teoria feminista en el currículum universitari.

El desenvolupament dels estudis de la dona i de gènere en les universitats han creat les condicions perquè el debat teòric i de coneixements es traspassi a les aules, cosa que fa suposar que, malgrat les barreres que imposa el sexisme, les aportacions teòriques i metodològiques sorgides en aquest camp haurien d'estar introduint-se en algun grau en la docència universitària.

La perspectiva de gènere a les assignatures: assignatures específiques i assignatures sensibles al gènere

Com s'ha assenyalat, un dels factors clau per a l'avenç del coneixement no androcèntric és propiciar la transversalitat de la perspectiva de gènere en tots els àmbits del saber. Per aquest motiu resulta d'interès, per a aquest diagnòstic, fer una aproximació sobre les assignatures que són pròpiament de gènere, en conjunt amb aquelles que han estat permeables o incorporen, en diferents graus, aquesta perspectiva teòrica en els continguts descrits en els seus programes d'estudi. A aquestes últimes les anomenarem *assignatures sensibles al gènere*.

No obstant això, la classificació d'algunes assignatures com a sensibles al gènere no està exempta de dificultats. La incorporació creixent d'aquesta categoria en l'àmbit acadèmic, polític i quotidià ha comportat la tendència a utilitzar la paraula *gènere* com a sinònim de dona o dones, sense posar l'èmfasi en la dimensió relacional i contextual del concepte teòric. Això ha significat que, en ocasions, l'ús de la paraula *gènere* es desvinculi del feminisme teòric i no impliqui, necessàriament, una al·lusió als processos de construcció de les desigualtats entre homes i dones. Per això, cal advertir que el fet de classificar una assignatura com a sensible al gènere no implica, necessàriament, que el programa d'estudis plantegi una visió de les dones i els homes aliena als estereotips o rols de gènere predominants; pot simplement fer al·lusió al sexe o al gènere.

²⁸ Del total d'assignatures, es van cercar les que contenien en el títol les paraules *gènere*, *dona*, *femeni* i *masculí*.

Amb tot, el resultat que es pretén assolir, a l'integrar en el diagnòstic l'anàlisi d'aquests programes d'estudi, és tenir una visió més completa i representativa sobre l'estat i la forma en què s'incorpora, en un sentit ampli, la perspectiva de gènere en el conjunt de les assignatures de primer i segon cicles que s'imparteixen a la Universitat.

Seguint la metodologia descrita als annexos d'aquest informe, es van trobar 44 assignatures sensibles al gènere a la docència: les set assignatures de titulació, una de menció i una de campus específiques de gènere, que ja hem assenyalat, i unes altres 35 de sensibles al gènere. Si ens centrem en les assignatures de primer i segon cicles, les 42 assignatures representen l'1,5 % de les 2.768 que es van impartir a la universitat en el Pla docent 2004-2005. Cal afegir que, en la mostra representativa d'assignatures de la UAB, el 3,3 % dels programes presentava al·lusió al gènere.

Tot i que amb els criteris de cerca emprats no podem afirmar taxativament que aquesta xifra incorpori tots els programes amb perspectiva de gènere que es dicten a la Universitat, sí que és un indicatiu de l'escassa incorporació d'aquest factor en la docència.

Això fa sospitar que no hi hagi una correspondència real entre la rellevància del factor gènere com a element estructurador de les relacions socials i el nombre d'assignatures que inclouen aquesta perspectiva, en els plans d'estudi de primer i segon cicles. En aquest punt, sembla interessant plantejar la paradoxa que, tot i que la universitat disposa d'una oferta àmplia de docència amb perspectiva de gènere en el tercer cicle, aspecte que suposa l'existència d'un cos de coneixements i docents especialitzats i d'alt nivell, aquesta important aportació al coneixement no es plasma en el nivell de les llicenciatures o diplomatures a través d'una oferta més àmplia d'assignatures amb contingut de gènere.

Àmbit de coneixement en el qual s'insereixen les assignatures sensibles i específiques de gènere

La majoria dels programes amb contingut de gènere o sensibles al gènere es troben en l'àmbit de les Ciències Socials, i Ciències Humanes i Estudis Artístics, seguit de Ciències de la Salut. No es troba cap d'aquests programes en els àmbits de Ciències Experimentals i Enginyeries.

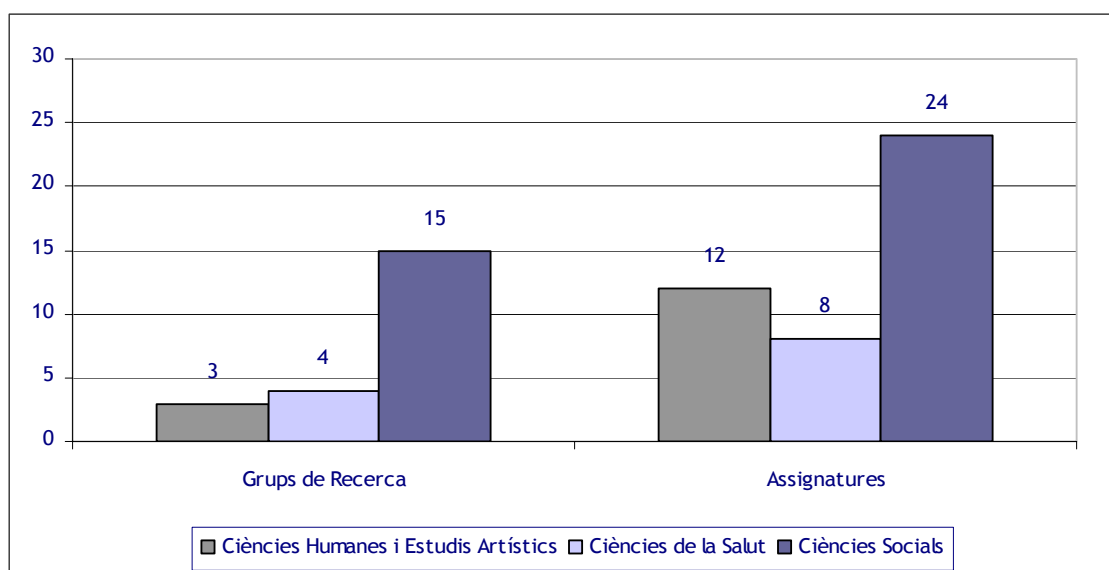
Aquestes dades mantenen la tendència trobada en la taula següent, que mostra la concentració d'assignatures específiques de gènere en les Ciències Socials, i Ciències Humanes i Estudis Artístics, però agrega una dada addicional, a l'integrar l'àmbit de Ciències de la Salut que no estava representat en cap assignatura específica de gènere. És possible introduir el gènere en un àmbit del coneixement sense que, necessàriament, s'hagin de desenvolupar assignatures específiques per a abordar-lo.

ASSIGNATURES SENSIBLES I ESPECÍFIQUES DE GÈNERE PER ÀMBIT DE CONEIXEMENT. UAB (2004-2005)

Àmbit de coneixement	n	Percentatge
Ciències de la Salut	8	18,2
Ciències Humanes i Estudis Artístics	12	27,3
Ciències Socials	24	54,5
Total n	44	100

Si observem, de manera comparada, les assignatures estudiades i els grups de recerca de gènere o amb línia de gènere, es constaten semblances quant a la producció relativa per àmbits de coneixement. Hi ha una certa relació favorable entre la presència de grups de recerca en un àmbit del coneixement i la incorporació de la perspectiva de gènere en la docència.

GRUPS DE RECERCA I ASSIGNATURES SENSIBLES I ESPECÍFIQUES DE GÈNERE PER ÀMBIT DE CONEIXEMENT

Si analitzem amb més detall la presència de les assignatures de gènere en el Pla docent i revisem aquesta dada per facultat, observem una concentració més gran d'assignatures en les facultats de Ciències Polítiques i Sociologia i Filosofia i Lletres. Aquestes dues facultats, en conjunt, superen el 50 % dels programes d'estudi trobats. A continuació, se situa el grup de les facultats de Ciències de l'Educació, Dret i Psicologia que concentren aproximadament un 30 % dels programes. Les cinc facultats restants reuneixen poc menys del 20 % de les assignatures sensibles i específiques de gènere.

Respecte d'aquest punt, hem de fer notar que a la Facultat de Ciències, a l'Escola Tècnica Superior d'Enginyeria i a l'Escola Universitària d'Informàtica de Sabadell, no

es va trobar cap programa sensible ni específic de gènere, qüestió que s'explica en part per la naturalesa dels estudis que s'imparteixen en aquests centres.

ASSIGNATURES SENSIBLES I ESPECÍFIQUES DE GÈNERE PER FACULTAT

<i>Facultat</i>	<i>Percentatge</i>	<i>n</i>
Ciències de la Comunicació	2,3	1
Ciències de l'Educació	9,1	4
Ciències Econòmiques i Empresariales	4,5	2
Ciències Polítiques i de Sociologia	25,0	11
Dret	11,4	5
Filosofia i Lletres	27,3	12
Medicina	6,8	3
Psicologia	9,1	4
Traducció i Interpretació	2,3	1
Veterinària	2,3	1
Total general	100	44

Com veiem les assignatures específiques i sensibles al gènere tenen una distribució irregular de freqüències per facultat. La major presència d'aquests programes d'estudi, en facultats vinculades a les Ciències Humanes i Estudis Artístics i en Ciències Socials, com també, l'absència total en les Ciències Experimentals i Enginyeria mostra la tendència següent: els àmbits més feminitzats del coneixement –quant al professorat– integren en gran manera la perspectiva de gènere. El contrari succeeix en els àmbits més masculinitzats, qüestió que coincideix amb l'objecte d'estudi i que indica que en aquests àmbits no hi ha atenció als factors socials.

Els referents del coneixement en les assignatures específiques o sensibles al gènere

El desenvolupament de la teoria feminista i els estudis de gènere en les universitats ha facilitat l'aparició d'una producció teòrica abundant i variada. El coneixement generat es plasma en l'existència d'una extensa bibliografia que abasta des de la visibilització de la dona i les dones com a subjecte sociohistòric fins a arribar als debats epistemològics i polítics del feminisme teòric actual.

En el conjunt de publicacions acadèmiques sorgides en aquest àmbit s'aprecia, entre altres aspectes, una àmplia anàlisi de les maneres en què es produeixen i reproduïxen les desigualtats entre els sexes i la consolidació de la categoria gènere com a eina d'anàlisi, en diverses àrees del coneixement científic.

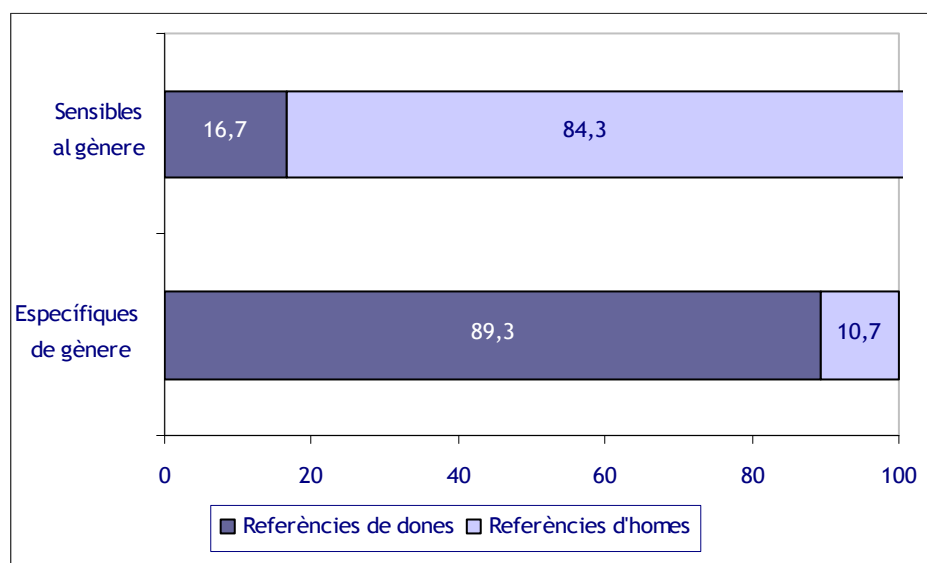
Les autores d'aquesta vasta producció de coneixements han estat majoritàriament dones, especialment teòriques feministes, provinents de diversos corrents intel·lectuals que han nodrit i interrogat els paradigmes científics des de la Il·lustració fins als nostres dies. En conseqüència, els plantejaments teòrics desenvolupats per dones constitueixen els indubtables referents del coneixement, pel que fa a teoria feminista i estudis de gènere.

Una bona manera de saber si, efectivament, aquesta producció de coneixements es trasllada a l'alumnat, és revisar la presència i absència de dones en les bibliografies dels programes d'estudi analitzats. Si es té en compte que la majoria de títols que inclouen l'anàlisi de gènere els publiquen dones, haurien de tenir una probabilitat més gran de ser incloses en programes d'assignatures específiques i sensibles al gènere.

Analitzarem ara, la mateixa dada de les referències bibliogràfiques, però diferenciant el tipus d'assignatures entre les que hem classificat com a específiques i com a sensibles al gènere.

Pel que fa a les assignatures específiques de gènere, podem observar que la presència de referències d'autores en la bibliografia és d'un 89,3 % i la d'autors d'un 10,7 %. En canvi, en les assignatures sensibles al gènere, la relació s'inverteix completament amb una percentatge de 16,7 % per a les autores i un 84,3 % per als autors.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES SEGONS ASSIGNATURES ESPECÍFIQUES I SENSIBLES DE GÈNERE. PERCENTATGE PER SEXE

La presència d'autores en les bibliografies de les assignatures específiques s'explica per l'especialització dels continguts. Aquesta dada reflecteix, per una banda, que majoritàriament són dones les productores de coneixements en aquesta temàtica i, per l'altra, que hi ha bibliografia de gènere disponible, escrita per dones, en diferents disciplines i departaments universitaris. L'existència d'aquest material bibliogràfic pot facilitar la transversalització de la perspectiva de gènere en els diferents àmbits del coneixement.

Les dades no ens permeten assenyalar si la situació que descrivim es deu: a una intenció explícita de visibilitzar les dones, a un coneixement més gran de fonts bibliogràfiques femenines, a un resultat de l'especialització o a alguna altra causa.

La definició d'habilitats necessàries per a la realització dels estudis

Un aspecte determinant per a la introducció de la perspectiva de gènere a la docència és la definició del perfil de l'alumnat i les habilitats que es transmeten a cada titulació. De fet, una de les reformes acadèmiques que comporta la constitució de l'espai europeu d'educació superior és posar en primer pla no tant els continguts sinó les competències que desenvolupa l'alumnat en el seu pas per la universitat.

Per tal de valorar la manera com es defineixen les habilitats més adequades per a l'estudi de les diferents titulacions, que és una manera indirecta de referir-se a les característiques de cada titulació, cal fer una precisió. Com ja hem evidenciat, hi ha un cert nivell de segregació per sexe de l'alumnat. La pauta de segregació és la següent: les carreres que s'orienten a la relació amb les persones són les que presenten major taxa de matriculació de dones, i les que s'orienten a la consecució d'objectius presenten major matriculació d'homes. Com és ben conegut, la posició de dones i homes en l'àmbit educatiu i laboral replica la seva posició en la divisió sexual del treball a la llar.

La separació entre activitats *masculines* i *femenines* no té únicament impacte sobre les pràctiques, sinó que també contribueix a constituir la subjectivitat de dones i homes. La divisió sexual de les activitats humanes construeix la subjectivitat femenina orientada a la cura, a la connexió amb els altres, amb la disposició de satisfer necessitats alienes. Aquesta disposició comporta que l'altre, a més de ser objecte de la seva preocupació, sigui instrument de realització i confirmació de la seva vàlua. Aquest últim fet podria comportar la possibilitat del sorgiment de situacions de maltractament i abús emocional en les relacions interpersonals, fent de la dedicació als altres un mitjà per a obtenir valoració i reconeixement. L'organització sexista del treball constitueix també la subjectivitat masculina que complementa la femenina. Fa l'home i el fa disposat a realitzar els seus objectius, a eliminar obstacles per aconseguir-los, o a mobilitzar-se en defensa dels més dèbils. En suma, construeix una subjectivitat mobilitzada cap a la provisió i la defensa i no cap al fet de tenir cura, que afavoreix el desenvolupament de concepcions universalistes, separades del context, orientades a la resolució de problemes i no a la valoració de l'impacte dels problemes o les dificultats de la gent concreta.

Al considerar la desigualdad entre mujeres y hombres en cuanto a oportunidades y resultados subyacen cuestiones estructurales que tienen que ver con la división sexual del trabajo, y con las disposiciones psíquicas y éticas que le acompañan. Allí donde hay especialización, escisión entre los aspectos de la vida humana, se requiere una ulterior conexión de lo previamente separado siguiendo supuestamente criterios de complementariedad. Esta visión descansa en una concepción orgánica del trabajo y del

*conocimiento que atribuye ventajas funcionales a la división sexual del trabajo. Sin embargo, lo que pretendidamente es complementariedad aboca a la organización jerárquica, de tal modo que las supuestas relaciones de complementariedad se traducen en relaciones de poder y sometimiento de quienes realizan las actividades y en las actividades mismas.*²⁹

El procés d'escissió entre les dimensions de la vida humana de “cura” i de “provisió” s’ha acompanyat per la seva jerarquització.

Per tal de verificar la manera en què l’organització dels estudis replica la divisió del treball i les assumpcions que acabem d’esmentar, és inexcusable referir-se al perfil de les diverses titulacions definit a patir de les habilitats o competències que les caracteritzen. Prendrem com a punt de partida un projecte de gran impacte desenvolupat per les universitats europees per respondre al repte de la Declaració de Bolonya: el projecte *Tuning Educational Structures in Europe* (2003):

El verbo «to tune» significa afinar, acordar, templar y se refiere a instrumentos musicales. También significa prepararse, ejercitarse, ponerse a punto. En el proyecto se usa tuning, en gerundio, para dejar claro que es algo que está en proceso y que siempre lo estará, puesto que la educación debe estar en diálogo con las necesidades sociales y éste es un proceso abierto y dinámico. (...) Lo que se afina en este caso son las estructuras educativas que son responsabilidad específica de las universidades, ya que Tuning es el proyecto de mayor impacto creado por las Universidades Europeas para responder al reto de la Declaración de Bolonia y del Comunicado de Praga.

Un dels objectius més importants del *tuning* és acordar entre un conjunt d’universitats europees³⁰ un consens respecte de quins han de ser els resultats de l’aprenentatge a les diferents titulacions, definint competències, habilitats i destreses que segons el text no tindran caràcter normatiu sinó de referència.³¹

El *tuning* no pretén centrar-se en els sistemes educatius sinó en les estructures i els resultats de l’aprenentatge. Per resultats de l’aprenentatge s’entén un conjunt de competències que inclouen coneixements, comprensió i habilitats. Segons el que es planteja en l’informe s’espera que l’estudiantat les domini, les compregui i les demostrï després de finalitzar cada procés d’aprenentatge. Les competències es divideixen en dos tipus: genèriques i específiques.

En el mètode de treball del *tuning* s’ha dut a terme una enquesta per a fer una primera aproximació al que han de ser les competències genèriques i per a cada titulació.³² S’ha demanat opinió al professorat, alumnat i als possibles ocupadors i ocupadores dels titulats i titulades. L’objectiu ha estat arribar al consens respecte de

²⁹ Investigació en curs *Cuidar y curar: el sesgo de género en las prácticas universitarias y su impacto en la función socializadora de la universidad*. Observatori per a la Igualtat.

³⁰ Les institucions d’educació superior participants cobreixen tota la Unió Europea i els països integrants de l’Associació Europea de Lliure Comerç (EFTA).

³¹ Una altra força impulsora és la cerca d’una major qualitat del sistema educatiu superior a Europa. El *tuning* busca crear una àrea d’educació superior a Europa en el rerefons d’una àrea econòmica en la necessitat de “compatibilitat, comparabilitat i competitivitat”, en una conjuntura de mobilitat creixent de la comunitat educativa, cosa que segons l’informe requereix informació fiable i objectiva sobre l’oferta de programes educatius.

³² “Las competencias se pueden dividir en dos tipos: competencias genéricas, que en principio son independientes del área de estudio y competencias específicas para cada área temática”. *Tuning Educational Structures in Europe*, 2003.

la definició de les competències que han de desenvolupar les titulacions. No s'ha tingut en compte, però, que, tal com s'explicava anteriorment, la divisió sexual del treball jerarquitzava alhora que escindeix dos aspectes complementaris de la vida social: la cura i la provisió. La infravaloració social de les competències referides a la relació amb l'altre s'ha manifestat en els resultats de l'enquesta.

L'ampli llistat de competències que s'enumeren al qüestionari es divideixen en instrumentals, interpersonals i sistèmiques. En principi, podem veure una atenció especial a les competències instrumentals, que queden més extensament definides.

Competencias instrumentales: competencias que tienen una función instrumental. Entre ellas se incluyen:

- Habilidades cognitivas, la capacidad de comprender y manipular ideas y pensamientos.
- Capacidades metodológicas para manipular el ambiente: ser capaz de organizar el tiempo y las estrategias para el aprendizaje, tomar decisiones o resolver problemas.
- Destrezas tecnológicas relacionadas con el uso de maquinaria, destrezas de computación y gerencia de la información.
- Destrezas lingüísticas tales como la comunicación oral y escrita o conocimiento de una segunda lengua.

Competencias interpersonales: capacidades individuales relativas a la capacidad de expresar los propios sentimientos, habilidades críticas y de autocrítica. Destrezas sociales relacionadas con las habilidades interpersonales, la capacidad de trabajar en equipo o la expresión de compromiso social o ético. Estas competencias tienden a facilitar los procesos de interacción social y cooperación.

Competencias sistémicas: son las destrezas y habilidades que conciernen a los sistemas como totalidad. Suponen una combinación de la comprensión, la sensibilidad y el conocimiento que permiten al individuo ver como las partes de un todo se relacionan y se agrupan. Estas capacidades incluyen la habilidad de planificar los cambios de manera que puedan hacerse mejoras en los sistemas como un todo y diseñar nuevos sistemas. Las competencias sistémicas o integradoras requieren como base la adquisición previa de competencias instrumentales e interpersonales.³³

Per a definir les competències que s'inclourien en el qüestionari, es va fer un primer sondeig obert de 85 competències, i posteriorment es va fer una reagrupació.

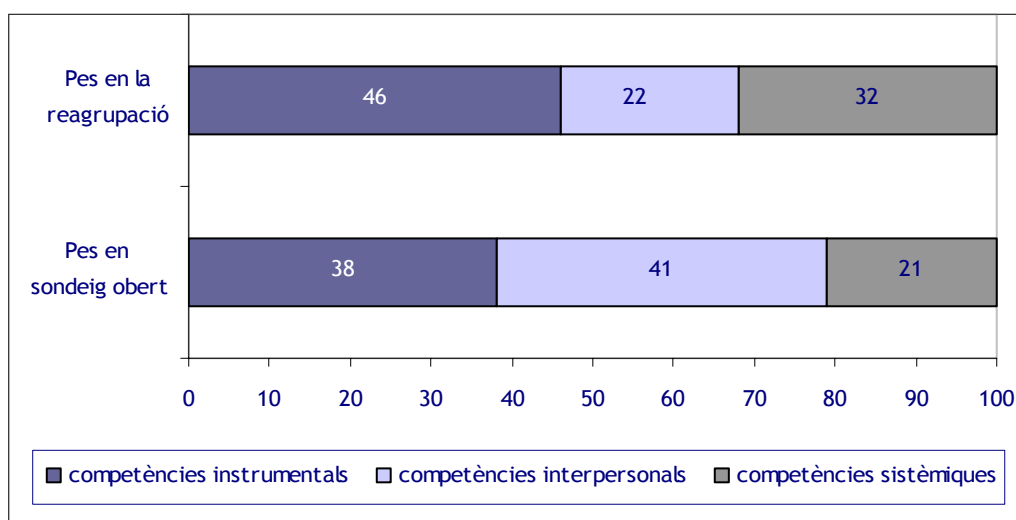
Es fa evident que en la reagrupació posterior les habilitats interpersonals perden pes d'una manera notable respecte de les instrumentals i les sistèmiques. Es justifica la reducció d'habilitats interpersonals amb l'argument següent:

Fue interesante que las competencias interpersonales representaron el porcentaje mayor en términos del número de diferentes competencias (41%). Sin embargo, como éstas parecían excesivamente variadas y no estaban bien precisadas, cuando se analizaron por su frecuencia el porcentaje bajó a un 22 %. Parece que las competencias instrumentales estuvieron bien delimitadas y coinciden a través de muchos enfoques diferentes; por ejemplo, las competencias tecnológicas (entendidas como el uso de un ordenador personal) o competencias lingüísticas (comunicación oral y escrita).

Por otra parte, las competencias interpersonales están muy dispersas. Se refieren a los aspectos personales (concepto de sí mismo, confianza en sí mismo, autocontrol, etc.) o aspectos interpersonales tan variados como personalidad afirmativa, comunicación interpersonal, compromiso social, estilo de comunicación cara a cara, etc.

³³ Tuning... op cit.

PES DE LES COMPETÈNCIES A L'ENQUESTA TUNING. SONDEIG OBERT I POSTERIOR REAGRUPACIÓ

Podríem pensar que potser no hi ha una voluntat de sistematització similar entre competències instrumentals i interpersonals, a l'estar, d'alguna manera, menys valorades les segones respecte de les primeres. A continuació es presenten els extrems en la valoració de competències, més importants i menys, i més dutes a terme o menys. Tot i que la valoració de les habilitats es va fer d'una en una, a la taula es mostra la reagrupació en interpersonals, instrumentals i sistèmiques.

VALORACIÓ DE LES COMPETÈNCIES GENÈRIQUES AL TUNING. GRADUATS, OCUPADORS I ACADÈMICS

GRADUATS/DES I EMPLEADORS/DORES

Habilitats	Més importància	Menys importància
Instrumentals	33,3	14,3
Interpersonals	11,1	28,6
Sistèmiques	55,6	57,1

ACADÈMICS/QUES

Habilitats	Més importància	Menys importància
Instrumentals	40,0	42,9
Interpersonals	-	42,9
Sistèmiques	60,0	14,3

GRADUATS/DES

<i>Habilitats</i>	<i>Més importància</i>	<i>Menys importància</i>
Instrumentals	44,4	16,7
Interpersonals	-	66,7
Sistèmiques	55,6	16,7

Font: elaboració pròpia a partir de l'informe *Tuning Educational Structures in Europe (2003)*. Extrems en la valoració de competències, més valorades o menys segons importància i realització i posterior reagrupació en interpersonals, instrumentals i sistèmiques.

Comprovem així que en la classificació de competències genèriques,³⁴ les menys valorades són les interpersonals, potser en part per la falta d'una definició curosa i reflex d'una societat que no. Però el que destaca és el fet que en àmbit acadèmic no se'ls atorga cap importància i coherentment amb aquesta apreciació són clarament les menys realitzades segons l'opinió dels graduats.

Si bé els resultats de l'informe no són directament vinculants per a les universitats europees, ens dona pistes per a pensar que potser s'hagin d'introduir altres criteris per a establir quines competències o quin vessant d'aquestes últimes ha d'estimular cada titulació, ja que la mera opinió dels actors implicats pot contribuir a reproduir el sexisme d'una manera indirecta.

En el cas de la UAB podem analitzar les habilitats que es consideren necessàries per a cursar estudis a cada àmbit de coneixement a la nostra Universitat. Tot i que no són la mateixa cosa les competències que han de desenvolupar els estudis, entenem que aquesta informació ens permet conèixer el perfil de les titulacions de manera indirecta. En la primera taula veurem el pes de cada tipus d'habilitat segons la classificació del *tuning* (instrumentals, interpersonals i sistèmiques). En la segona taula, les habilitats instrumentals es troben desglossades en instrumentals cognitives (IC), instrumentals lingüístiques (IL), instrumentals pràctiques (IP), instrumentals tecnocientífiques (IT).

HABILITATS REQUERIDES PER A LES TITULACIONS PER ÀMBIT DE CONEIXEMENT. UAB 2005

<i>Àmbit de coneixement</i>	<i>% instrumentals</i>	<i>% interpersonals</i>	<i>% sistèmiques</i>	<i>n</i>
Ciències de la Salut	25,0	26,9	48,1	52
Ciències Experimentals i Enginyeries	63,2	6,8	30,1	133
Ciències Humanes i Estudis Artístics	64,3	12,9	22,9	70
Ciències Socials	31,4	28,4	40,2	229
Total	44,2	20,0	35,7	484

³⁴ “Las competencias genéricas identifican los elementos compartidos que pueden ser comunes a cualquier titulación, tales como la capacidad de aprender, de tomar decisiones, de diseñar proyectos, las destrezas administrativas, etc., que son comunes a todos o a la mayoría de las titulaciones”. *Tuning Educational Structures in Europe 2003*.

COMPETÈNCIES REQUERIDES PER A LES TITULACIONS PER ÀMBIT DE CONEIXEMENT. UAB 2005

Àmbit de coneixement	% IC	% IL	% IP	% IT	% Ip	% S	n
Ciències de la Salut	13,5	3,8	5,8	1,9	26,9	48,1	52
Ciències Experimentals i Enginyeries	35,3	0,0	15,0	12,8	6,8	30,1	133
Ciències Humanes i Estudis Artístics	47,1	14,3	0,0	2,9	12,9	22,9	70
Ciències Socials	20,1	5,2	4,4	1,7	28,4	40,2	229
Total	27,5	5,0	6,8	5,0	20,0	35,7	484

IC = Instrumentals cognitives, IL = Instrumentals lingüístiques, IP = Instrumentals pràctiques, IT = Instrumentals tecnicocientífiques, Ip = Interpersonals, S = Sistèmiques.

PERCENTATGES DE COMPETÈNCIES REQUERIDES PER A LES TITULACIONS PER ÀMBIT DE CONEIXEMENT. UAB 2005

Àmbit de coneixement	Cc. de la Salut	Cc. Experimentals i Enginyeries	Cc. Humanes i Estudis Artístics	Cc. Socials
Instrumentals-cognitives	13,5	35,3	47,1	20,0
Instrumentals-lingüístiques	3,9	0,0	14,3	5,2
Instrumentals-pràctiques	5,8	15,0	0,0	4,4
Instrumentals-tècnico científiques	2,0	12,8	2,9	1,8
Interpersonals	27,0	6,8	12,9	28,4
Sistèmiques	48,0	30,0	22,9	40,2

El gràfic i les taules anteriors ens mostren una diversitat de situacions pel que fa a les competències esperades en l'alumnat que es disposa a cursar estudis en els diversos àmbits de coneixement. Ens fixarem sobretot en les instrumentals i interpersonals.

Així, comprovem que hi ha una expectativa desigual en els diferents àmbits de coneixement pel que fa a les habilitats i competències que s'esperen de l'alumnat. Podem pensar que les mancances que això genera no afectaran únicament la seva formació com a persones, sinó també el seu treball futur: ¿És correcte que un mestre o una mestra d'escola estigui mancat d'habilitats científicotècniques? ¿no es necessiten per a educar nens i nenes? ¿no importa un dèficit en les habilitats interpersonals i instrumentals lingüístiques per desenvolupar un treball d'enginyer? Aquests són solament alguns exemples que ens poden fer reflexionar sobre com tradicionalment s'han atribuït un tipus de competències a professions que es relacionen amb la masculinitat i amb la feminitat.

Cal destacar, a més, que en la literatura relacionada amb el tema, es pot trobar una preocupació per donar una major presència a la dimensió de tipus interpersonal a les anomenades *ciències dures* amb l'objectiu de fer-les més atractives a les dones, per tal de vincular-les emocionalment, focalitzant i parcel·lant, d'aquesta manera, un problema que és de caire més general. No es parla, així, d'introduir amb més força les habilitats tecnicocientífiques a les anomenades *ciències toves*, qüestió vital per a revalorar-les.

Les dades de l'estudi "El Professorat de la UAB davant de la incorporació a l'espai europeu d'educació superior",³⁵ també corroboren que hi ha patrons de transmissió d'habilitats que s'entenen tenint en compte la divisió sexual del treball. Es demanava al professorat el nivell de l'estudiant mitjà en una sèrie de matèries. Les variacions més grans es trobaven en les respostes a la transmissió de nivell de consciència de responsabilitats socials (on la majoria del professorat va contestar que no es transmetien gens a la seva assignatura a Enginyeria Tècnica de Telecomunicacions i Sistemes Electrònics, Enginyeria Informàtica, Física, Matemàtiques i Administració i Direcció d'Empreses) i nivell d'ètica professional (on la majoria del professorat va contestar que no es transmetien gens a la seva assignatura a Enginyeria Informàtica, Física i Matemàtiques).

³⁵ Per a la realització d'aquest informe, el grup d'investigació GRET ha proporcionat aquestes dades, produïdes a partir de l'enquesta duta a terme per a la investigació *Els estudiants universitaris davant els estudis i el futur professional*. GRET 2006.

Estratègies d'educació sensibles al gènere (aproximació provisional)

Al llarg d'aquest informe hem comprovat que hi ha un problema de caràcter multifactorial que dificulta la consolidació de la dona com a referent de coneixement, la introducció de la perspectiva de gènere en la docència, com també l'eliminació del biaix androcèntric en el coneixement.

Per incidir en aquestes condicions, la Universitat pot promoure polítiques que ajudin a pal·liar la situació, encara que el professorat pot també parar atenció a les seves pràctiques individuals.

En aquest apartat es fa una primera aproximació a recomanacions pertinents per tenir en compte el gènere a l'hora d'establir un estil de docència. Tan important és *el que es fa* com *com es fa*. Serà un punt de partida per elaborar el mòdul de formació relatiu a les estratègies d'educació sensibles al gènere, que s'impartirà en el curs de formació de professorat.

Observar la participació a les classes

Tal com s'afirma a Targan (1996), hi ha estudis³⁶ que mostren que hi ha diferències de gènere en els estils comunicatius de les classes. Veiem que es diu quant a la participació de l'alumnat:

En general els homes acostumen a respondre a les qüestions amb més seguretat, agressivitat i rapidesa, malgrat la qualitat de les respostes que donen; tendeixen a parlar més lliurement i espontàniament a classe, formulant les respostes a la vegada que escriuen. Les dones, d'altra banda, tendeixen a esperar més a respondre a una pregunta a classe, escollint curosament les seves paraules, reflexionant les preguntes i construint les respostes abans de parlar. Aquests estudis també mostren que les alumnes tendeixen a ser interrompudes més freqüentment que els seus companys: quan això passa, interpreten que les seves contribucions no són valorades, i poden evitar d'unir-se a discussions futures.

Segons Targan (1996), el professorat pot tenir en compte aquest fet a l'hora de gestionar la participació a classe:

³⁶ Com per exemple el de HALL, ROBERTA M. *The Classroom Climate: A Chilly One for Women. Project on the Status of Education of Women*, Association of American Colleges, Washington D.C., 1982.

- Observar com és la participació a classe. Gravar la classe podria ser també una bona opció, per tal de poder fer autoavaluació sobre les dinàmiques professor alumnat i alumnat alumnat.
- Donar temps de resposta a les preguntes que es formulen.
- Observar a qui es fan les preguntes i com les respon el professorat.
- Demanar ajuda a algun col·lega perquè observi la pròpia classe, per tal de retornar *feedback*.

L'eliminació d'estereotips

Gadner et al. (1989)³⁷ expliquen que es va demanar a centenars d'estudiants de secundària que dibuixessin una persona que es dedica a la ciència, i la majoria van dibuixar un home de raça blanca, amb gran barba, ulleres i bata blanca.

No cal dir que els estereotips de la ciència atorguen també a l'home la posició de referent de coneixement. Alguns estudis fins i tot indiquen que de les dones es pensa que tenen menys habilitats en matemàtiques i camps que s'hi relacionen (Eccles, Jacobs & Harold, 1990)³⁸. Aquí cal advertir que els estereotips semblen retroalimentar-se: un estudi de Croizet et al. (2001)³⁹ demostra que els estereotips negatius poden actuar com a amenaça que trastorna la realització de tasques per part del grup estereotipat. Quan s'intenten diagnosticar unes habilitats concretes sota una amenaça d'estereotip, els individus sota amenaça puntuen pitjor que els individus lliures d'estereotip, cosa que no passa quan no hi ha l'amenaça esmentada. Segons els autors, poden actuar aquí una sèrie de components que interfereixen en la tasca: distracció, consciència de si mateix, por i ansietat davant l'avaluació o falta de motivació.

És, per tant, necessari, que el professorat sigui capaç de contribuir a desconstruir els estereotips.

A més, la falta d'imatges que connectin ciència i societat pot fer que aquests camps siguin menys atractius per a les dones, socialitzades en gran manera en un vincle amb els altres. D'altra banda, la falta de vinculació més gran entre les disciplines femenines i el mètode científic pot frenar la decisió dels homes a afegir-s'hi.

Llenguatge no sexista

Allard⁴⁰ explora com les pràctiques en el llenguatge operen no solament per a referir-se a relacions de gènere existents, sinó també a constituir-les. El llenguatge que usa quotidianament el professorat tendeix a donar forma a relacions de gènere, construint un enteniment "correcte" del que són les relacions de poder. El

³⁷ Citada a TARGAN (ed.) (1996). "Achieving gender equity in Science Classrooms". Brown University.

³⁸ Citades a TARGAN (ed.) (1996). "Achieving gender equity in Science Classrooms". Brown University.

³⁹ CROIZET, JEAN PAUL et al. "Stereotype threat, social class, gender and academia under-achievement: when our reputation catches up to us and takes over". *Social Psychology of Education*. 4: 2001. pàg. 295-310.

⁴⁰ ALLARD, ANDREA C. "Speaking of gender: teachers' metaphorical constructs of male and female students". *Gender and Education*, vol. 16, núm. 3, setembre 2004.

llenguatge, així, té un paper significant no solament reflectint realitats existents sinó també promocionant “veritats” particulars sobre com han d’operar aquestes relacions.

Tal com s’indica al document *Marcar les diferències: la representació de dones i homes a la llengua*,⁴¹ “el llenguatge és com un mirall que reflecteix la societat que l’utilitza; una eina que vehicula el nostre pensament, organitzant-lo i estructurant-lo, incorporant-hi creences, valors, prejudicis i estereotips. Per això, la persistència de pràctiques discriminatòries en l’ús de llenguatge no és cap altra cosa que un senyal de la presència generalitzada de sexisme en la nostra cultura (...) La llengua formal ha de tendir a ser respectuosa i alhora precisa, però també cal tenir en compte que la funció bàsica del llenguatge és la comunicació. Cal trobar l’equilibri, doncs, entre el respecte a la gramàtica o estructura formal de la llengua i als principis de claredat i precisió, i una expressió de les idees i de la realitat més justa i equitativa”.

El professorat hauria de ser curós amb la utilització del llenguatge. Algunes recomanacions són:

- Usar les formes neutres dels substantius referits a persones —com per exemple, *el professorat*—, i, si no és possible, la forma femenina i masculina a la vegada —com, per exemple, *la dona i l’home*.
- Tenir cura de no usar un llenguatge que continguin supòsits discriminatoris. S’han de cuidar les imatges col·lectives que es transmeten i les metàfores que es fan servir.
- Abandonar la consideració que alguns oficis, càrrecs o professions són exclusivament femenins o masculins.

Aquestes recomanacions i d’altres les podem trobar al document *Marcar les diferències: la representació de dones i homes a la llengua*, que segurament serà molt útil al professorat.

No obstant això, tenint en compte que en l’ús d’un llenguatge, la imatge o metàfora sexista és difícil de detectar quan s’imparteix una classe, seria útil fer un exercici d’autoexploració, escoltant amb aquesta perspectiva una classe pròpia, potser gravada en àudio.

Els materials

Escollir un material determinat per a les classes és donar autoritat a les persones que l’han produït i als seus continguts.

Respecte als autors dels materials, si homes i dones estan desequilibrats en, per exemple, les bibliografies, caldria saber si no es deixen fora aportacions notables de persones del sexe menys representat.

Respecte als continguts, es podria revisar que no incloguin sexisme implícit o explícit.

⁴¹ Secretaria de Política Lingüística, Institut Català de la Dona *Marcar les diferències: la representació de dones i homes a la llengua*. Departament de la Presidència, 2005.

Incloure la perspectiva de gènere al contingut de les assignatures

El professorat hauria de pensar si és pertinent incloure la perspectiva de gènere a la seva assignatura, és a dir, si es pot incloure en el programa referències a estudis de gènere al camp, o si les problemàtiques estudiades afecten de manera diferent dones i homes.

Aquestes actuacions podrien ajudar a pal·liar un biaix androcèntric en la transmissió de coneixement, i també en una futura producció de coneixement, ja que l'alumnat d'avui és, en realitat, el personal investigador de demà.

Pot ser de gran ajuda mantenir converses amb altres professors i professores del mateix àmbit o departament, fins i tot en l'àmbit interuniversitari, per tal d'organitzar la cerca de qüestions pertinents al gènere que s'haurien d'incloure a la docència.

La provisió de models

Targan (1996) explica que quan hi ha poques imatges de dones científiques és difícil per a les alumnes imaginar-se elles mateixes en aquest camp d'activitat. A la nostra Universitat, l'activitat científica sembla ser cosa d'homes, tal com hem vist a l'apartat "El biaix androcèntric en la producció de coneixement".

Per això, quan una titulació es troba segregada per sexe en el professorat investigador, s'hauria d'intentar proveir models que permetessin a les persones del sexe contrari al majoritari entre el professorat imaginar-se en el camp —a banda, és clar, de desenvolupar una política d'equilibri en els sexes en la contractació. Imaginem, per exemple, una estudianta que volgués dedicar-se a la investigació en cirurgia, quan al Departament de Cirurgia de la nostra Universitat el 11,4 % són dones, o un estudiant que volgués investigar en la Didàctica de la Llengua, Literatura i Ciències Socials, quan en el mateix departament tan sols el 22,9 % són homes.

La transmissió d'habilitats

L'informe *tuning* proposa fer un gir en els resultats de la docència: dels continguts cap a les competències.

Si parlem d'educació universitària, i no solament de formació, el professorat hauria de tenir en compte tant les habilitats que es promouen com les que no, per tal d'intentar equilibrar els *output* que impacten l'alumnat. Aquesta pràctica, pot formar de manera més sòlida l'alumnat com a persones, fent-los participar de totes les esferes de la vida humana.

Podem allunyar-nos de l'aplicació de criteris de complementarietat entre ciències, suposant que en unes ciències cal desenvolupar un cert tipus de competències per sobre d'altres, i en d'altres ciències els complementaris de les primeres. Tant les competències instrumentals com les interpersonals són necessàries en l'exercici de qualsevol professió o pràctica científica. Considerem que l'atenció a la instrumentalitat (pretesament característica de les ciències masculines) és inseparable de l'atenció a les habilitats interpersonals (pretesament característica de les ciències femenines). Cal establir l'equilibri necessari entre el desenvolupament

dels mitjans de vida i la preservació de la vida mateixa, un fet no solament físic sinó també psíquic i social.

Quan en un aula dones o homes es troben en minoria

Estar en minoria numèrica a classe pot resultar un obstacle per a la relació amb la resta de l'alumnat.

Targan (1996) fa algunes recomanacions per crear sentit de comunitat a classe i integrar tots els col·lectius i encoratjar la consolidació de relacions entre l'alumnat: promoure el treball en equip, canviar la disposició de la classe per convertir-la en un espai més interactiu, recollir un llistat de correus electrònics, proveir d'oportunitats per trobar-se fora de classe, entre d'altres.

Estratègies d'actuació per incloure la perspectiva de gènere als continguts de la docència

El passat dia 15 de juny de 2006 va tenir lloc a la Universitat Autònoma de Barcelona el Seminari Interuniversitari de Polítiques Universitàries de Gènere.

El Seminari es va concebre com a jornada de treball i d'encontre entre autoritats acadèmiques, estudioses i estudiosos de la desigualtat entre dones i homes, i institucions responsables del disseny i impuls de polítiques de gènere. Al Seminari van acudir representants d'onze universitats de la Xarxa d'Universitats Joan Lluís Vives. L'objectiu principal va ser debatre, d'una manera sistemàtica, les possibles mesures que s'havien d'aplicar en el marc de les diverses comunitats universitàries, i cercar objectius comuns que poguessin traslladar-se a les universitats participants a tall de recomanacions.

Un dels eixos inclosos es va dedicar a la promoció de la perspectiva de gènere en els continguts de la docència i la recerca. Tot i que el nostre interès principal és la docència, al llarg d'aquest informe hem vist que la investigació hi té a veure, ja que la producció de coneixement afecta la transmissió: són dos aspectes de la pràctica acadèmica que cal no separar. Hem cregut pertinent incloure en aquest informe els resultats que aquell encontre va produir.

Primera fase: qüestionari a universitats

Abans de la realització de la jornada de treball, es va remetre un qüestionari exploratori als secretaris o secretàries de cadascuna de les universitats incloses en la Xarxa d'Universitats Institut Joan Lluís Vives en què es demanava, d'una llista de mesures d'intervenció, quines aplica cada universitat i quines es consideren necessàries. A continuació presentem una taula que mostra l'aplicació o no de certes mesures relatives al tema que ens ocupa:

**EIX D: PROMOCIÓ DE LA PERSPECTIVA DE GÈNERE EN ELS CONTINGUTS DE LA DOCÈNCIA I
RECERCA. MESURES SEGONS EL NIVELL D'APLICACIÓ**

Mesures		S'aplica	S'hauria d'aplicar	S'aplica parcialment	No contesta
Crear una línia de publicacions de treballs de recerca amb orientació de gènere.	<i>n</i>	3	7	0	1
	<i>% f</i>	27,3	63,6	0,0	9,1
Crear una línia de publicacions i materials per a la docència.	<i>n</i>	1	9	0	1
	<i>% f</i>	9,1	81,8	0,0	9,1
Difondre els resultats de les recerques amb orientació de gènere.	<i>n</i>	4	7	0	0
	<i>% f</i>	36,4	63,6	0,0	0,0
Elaborar un sistema d'indicadors que permeti avaluar els projectes d'investigació i els programes docents des de la perspectiva de gènere.	<i>n</i>	1	8	0	2
	<i>% f</i>	9,1	72,7	0,0	18,2
Crear una comissió interdisciplinària per avaluar l'impacte de gènere dels projectes de recerca presentats a les convocatòries de la universitat.	<i>n</i>	0	10	0	1
	<i>% f</i>	0,0	90,9	0,0	9,1
Crear un sistema d'ajuts a projectes de recerca que contribueixin a implementar mesures encaminades a l'eliminació del sexisme, en les condicions de treball, docència o recerca de la universitat.	<i>n</i>	1	9	0	2
	<i>% f</i>	8,3	75,0	0,0	16,7
Crear un programa d'ajuts a les facultats i departaments que desenvolupin projectes per a la igualtat o sensibilitat de gènere, tant en la política d'alumnat com de professorat i personal d'administració i serveis.	<i>n</i>	0	8	0	3
	<i>% f</i>	0,0	72,7	0,0	27,3
Vetllar perquè els continguts de la docència no siguin sexistes i perquè no s'ometi la dimensió de gènere en els programes de les assignatures on sigui pertinent considerar-la.	<i>n</i>	3	8	0	0
	<i>% f</i>	27,3	72,7	0,0	0,0
Total	<i>n</i>	13	66	0	10
	<i>% f</i>	14,6	74,2	0,0	11,2

Com veiem, el 14,6 % de les mesures ja s'aplicaven en aquell moment, i el 74,2 % es considerava que s'haurien d'aplicar. Vol dir, per tant, que sembla que hi ha un dèficit d'intervenció en aquest aspecte.

La importància que es va donar a les mesures en el qüestionari a les universitats va ser la següent:

**EIX D: PROMOCIÓ DE LA PERSPECTIVA DE GÈNERE EN ELS CONTINGUTS DE LA DOCÈNCIA I RECERCA
PER ORDRE D'IMPORTÀNCIA ATRIBUÏDA (ESCALA D'1 A 10)**

Mesures de l'eix D	n	Mitjana	Desv. típ.
D.8. Vetllar perquè els continguts de la docència no siguin sexistes i perquè no s'ometi la dimensió de gènere en els programes de les assignatures on sigui pertinent considerar-la.	7	8,7	3
D.2. Crear una línia de publicacions i materials per a la docència.	8	7,6	3,2
D.4. Elaborar un sistema d'indicadors que permeti avaluar els projectes d'investigació i els programes docents des de la perspectiva de gènere.	8	7,4	3,4
D.5. Crear una comissió interdisciplinària per avaluar l'impacte de gènere dels projectes de recerca presentats a les convocatòries de la universitat.	8	7,4	3,1
D.3. Difondre els resultats de les recerques amb orientació de gènere.	7	7,3	2,6
D.6. Crear un sistema d'ajuts a projectes de recerca que contribueixin a implementar mesures encaminades a l'eliminació del sexisme, en les condicions de treball, docència o recerca de la universitat.	9	7,2	2,9
D.7. Crear un programa d'ajuts a les facultats i departaments que desenvolupin projectes per a la igualtat o sensibilitat de gènere, tant en la política d'alumnat com de professorat i personal d'administració i serveis.	5	7,2	3,1
D.1. Crear una línia de publicacions de treballs de recerca amb orientació de gènere.	7	7,0	3,2

Segona fase: La taula de treball

A continuació, es presenten els resultats que va generar la taula de treball, mitjançant l'aplicació del mètode Delphi, sobre promoció de la perspectiva de gènere en els continguts de la docència i recerca. Es presentaven les mateixes qüestions que es van incloure al qüestionari en universitats, agrupades per parells i es tractava de votar aquella que semblés més rellevant comparada amb l'altra. La taula següent mostra els resultats ordenats per la importància que es van atribuir a les mesures.

**MESURES DE L'EIX "PROMOCIÓ DE LA PERSPECTIVA DE GÈNERE EN ELS CONTINGUTS DE LA
DOCÈNCIA I RECERCA" PER ORDRE D'IMPORTÀNCIA**

<i>D. Promoció de la perspectiva de gènere en els continguts de docència i recerca</i>	<i>Freqüència de vots</i>	<i>% col</i>
D.6. Crear un sistema d'ajuts a projectes de recerca que contribueixin a implementar mesures encaminades a l'eliminació del sexisme, en les condicions de treball, docència o recerca de la universitat.	69,5	13,1

Continua de la taula anterior

D. Promoció de la perspectiva de gènere en els continguts de docència i recerca	Freqüència de vots	% col
D.7. Crear un programa d'ajuts a les facultats i departaments que desenvolupin projectes per a la igualtat o sensibilitat de gènere, tant en la política d'alumnat com de professorat i personal d'administració i serveis.	67,0	12,6
D.9. Promocionar assignatures i tercers cicles amb perspectiva de gènere adreçats a l'alumnat.	65,0	12,2
D.4. Elaborar un sistema d'indicadors que permeti avaluar els projectes d'investigació i els programes docents des de la perspectiva de gènere.	62,0	11,7
D.8. Vetllar perquè els continguts de la docència no siguin sexistes i perquè no s'ometi la dimensió de gènere en els programes de les assignatures on sigui pertinent considerar-la.	61,5	11,6
D.10. Crear un programa transdisciplinari de formació de professorat sobre l'eliminació de biaixos androcèntrics en els continguts i els mètodes de docència.	59,0	11,1
D.3. Difondre els resultats de les recerques amb orientació de gènere.	48,5	9,1
D.5. Crear una comissió interdisciplinària per avaluar l'impacte de gènere dels projectes de recerca presentats a les convocatòries de la universitat.	43	8,1
D.1. Crear una línia de publicacions de treballs de recerca amb orientació de gènere.	35,5	6,7
D.2. Crear una línia de publicacions i materials per a la docència.	21	3,9
Total	532	100

Com podem constatar, a diferència de la resposta obtinguda de les autoritats acadèmiques de cada universitat, vetllar perquè els continguts de la docència no siguin sexistes va caure del primer lloc que ocupava en el qüestionari, al sisè. Així, per la taula d'experts, va ser una qüestió prioritària intervenir en les inèrcies del que és institucional i col·lectiu abans que en els biaixos que generen.

A continuació presentem el resum del debat que va suscitar la taula de treball sobre promoció de la perspectiva de gènere en els continguts de la docència i de la recerca.

- Les persones de la taula van considerar que certes mesures poden incloure i/o potenciar-ne d'altres, per la qual cosa es fa imprescindible abordar els problemes des de les diverses perspectives que proporcionen les mesures.
- Es va considerar que la redacció de les mesures ha de comprometre les institucions, càrrecs o persones a les quals els en correspongui l'aplicació. En aquest sentit, les dotacions econòmiques, els indicadors de qualitat i els compromisos polítics es van prendre com a importants.
- Es va considerar la importància de l'avaluació de les mesures que s'havien d'implantar.
- Com a estratègia, es va considerar pertinent imaginar primer els horitzons cap a on han d'avançar les mesures, per tal de saber quines s'ha de prioritzar.
- Es va prendre com a necessari el consens entre totes les persones de la comunitat universitària sobre la importància de fer actuacions en el terreny de la promoció de la perspectiva de gènere en els continguts de la docència i de

la recerca, per la qual cosa resulta molt important la sensibilització de la comunitat en aquests afers.

- Es va relacionar la promoció de la perspectiva de gènere en els continguts de la docència i de la recerca amb la política de promoció de les dones a la universitat.
- Es va creure convenient que les investigacions que es fan sobre el gènere es traduïssin en posteriors aplicacions dels resultats.
- Es va considerar necessari pressionar les administracions perquè a l'hora de subvencionar projectes de recerca i docència es compleixin rigorosament les disposicions relatives a la inclusió de la perspectiva de gènere, com també l'equilibri entre dones i homes als equips d'investigació.
- La mesura D.9., Promocionar assignatures i tercers cicles amb perspectiva de gènere adreçats a l'alumnat, va suscitar debat entre els integrats de la taula, en el sentit d'incidir en l'especificitat (assignatures i programes concrets de gènere) o en la transversalitat (incloure la perspectiva de gènere a totes les assignatures). Per una banda, es fa necessari el primer tipus d'actuació per la dificultat que suposa introduir la perspectiva de gènere a totes les assignatures (resistències, logística). Per l'altra, es fa necessari el segon tipus d'actuació, ja que les assignatures de gènere "perillen" en el marc de l'espai europeu d'educació superior (moltes de les assignatures de gènere es troben actualment com a optatives o de lliure configuració, i podrien sortir perjudicades en l'adaptació de les universitats a l'EEES. És per tant, necessari, crear mecanismes per conservar-les). Aquest segon tipus d'actuació també es fa necessari per fer entrar la perspectiva de gènere en els nuclis durs de la ciència.
- La mesura D.10., Crear un programa transdisciplinari de formació de professorat sobre l'eliminació de biaixos androcèntrics en els continguts i els mètodes de docència, es va prendre com a conflictiva (encara que necessària) per les resistències que el professorat pogués mostrar, o per la falta de motivacions del professorat per assistir-hi. En aquest sentit es va fer notar la necessitat d'incloure materials didàctics sobre inclusió de la perspectiva de gènere a la docència en xarxes i portals virtuals d'accés quotidià per a ells i elles, com també materials d'autodiagnòstic sobre aquest tema.
- En relació amb el punt anterior, es va proposar que el professorat explicités en el programa de l'assignatura com es duria a terme l'aplicació de la perspectiva de gènere, i en el cas que no fos pertinent incloure-la, que ho justificués.
- Les mesures D.1., Crear una línia de publicacions de treballs de recerca amb orientació de gènere, i D.2., Crear una línia de publicacions i materials per a la docència, es van considerar com a poc eficaces.
- Com a recomanació general, es va proposar pressionar les administracions perquè en els contractes programa amb les universitats s'incloguessin indicadors de gènere que remetessin a la promoció de la recerca i de la docència de gènere.

Síntesi dels resultats

Com hem vist, les condicions en què el professorat s'inscriu poden afectar la perspectiva de gènere en la docència, tenen moltes cares i es manifesten moltes vegades sense regles fixes.

Hem agrupat els indicadors més sintètics d'aquest informe per donar una visió comparativa que ens ajudi a situar on es concentren les diferències més grans,⁴² per tenir així idea de quines qüestions són prioritàries per a l'actuació. Els indicadors resultants són els següents:

INDICADORS SINTÈTICS SOBRE CONDICIONS QUE PODEN AFECTAR LA INCLUSIÓ DE LA PERSPECTIVA DE GÈNERE A LA DOCÈNCIA

Àmbit	Mesura	Descripció de la mesura	Què pot indicar
Estructura de la plantilla del professorat	Composició	Indica en quina mesura el total de la plantilla és equilibrat respecte de la variable sexe, en termes de nombre de professorat. Es calcula dividint el total de professors pel total de professores Per exemple, la dada del total de la UAB significa que per cada professora hi ha 1,7 professors.	Podem dir que una plantilla equilibrada pel que fa al sexe (en termes de nombre i de jerarquia) possibilita una generació i transmissió de coneixement menys vulnerable als biaixos de gènere, i pot retroalimentar aquest fet en la mesura que l'alumnat té referents de coneixement de tots dos sexes.
	Jerarquia	Indica en quina mesura el total de la plantilla és equilibrat o no respecte de la variable sexe, en termes de jerarquia. (CU homes / TU+ CEU homes) / (CU dones / TU + CEU dones) Per exemple, la dada del total de la UAB significa que les relacions entre homes són 2,2 vegades més igualitàries que les de les dones.	

⁴² Els índexs per departament es poden consultar als annexos.

Continua de la taula anterior

Àmbit	Mesura	Descripció de la mesura	Què pot indicar
Docència	Dedicació docent	Mitjana d'hores de dedicació docent per professor dividit per la de professora. Les dades són referides al Pla docent 2004-2005) Per exemple, la dada del total de la UAB significa que per a cada hora de docència que imparteix una professora, un professor n'imparteix 0,9.	La mitjana d'hores dedicades a la docència influeix, d'una banda, en la capacitat de transmissió del coneixement, i, de l'altra, en els equilibris de dedicació a la investigació.
	Referències a bibliografies	Es calcula dividint la mitjana del pes dels homes en les bibliografies dels programes de les assignatures entre la de les dones. Per exemple, la dada del total de la UAB significa que per a cada dona que apareix a les bibliografies dels programes, hi apareixen 5,6 homes.	Les referències de dones a les bibliografies es relacionen amb el pes que se'ls atribueix com a referents de coneixement. A la vegada, implica la consideració que té la seva producció científica i la capacitat de pal·liar un possible biaix de gènere en la transmissió de coneixements.
Investigació	Títols a la biblioteca	Resulta de dividir la mitjana de títols enregistrats per professor entre la mateixa dada per professora. Per exemple, la dada del total de la UAB significa que per a cada llibre que enregistra una professora, un professor en registra 1,3.	La mitjana de títols enregistrats al catàleg de la UAB es pot relacionar amb la producció científica del professorat. Si no es una producció equilibrada, es pot suposar més vulnerabilitat a un major biaix de gènere en els coneixements que es generen.
	Préstecs	Es calcula dividint la mitjana de préstecs per títol (tipus text imprès) de professor entre la mateixa dada per professora. Per exemple, la dada del total de la UAB significa que per cada préstec que es fa d'un material de text imprès d'una professora, el d'un professor es presta 1,4 vegades.	La mitjana de préstecs per títol es pot referir a l'autoritat que els usuaris de la biblioteca confereixen al professorat.
	Mèrits d'investigació	Es calcula dividint la mitjana de mèrits d'investigació que adquireixen els homes entre la de les dones. Per exemple, la dada del total de la UAB significa que per a cada mèrit d'investigació que rep una professora, un professor en rep 1,4.	Mesurar el reconeixement que es fa de certa producció científica.

Continuació de la taula anterior

Àmbit	Mesura	Descripció de la mesura	Què pot indicar
Investigació	Investigadors i investigadores principals	Es calcula dividint el percentatge de participació de tipus investigador principal home en projectes, entre el de les dones. $(n \text{ Homes Inv. pral.} / \text{Homes inv.}) / (n \text{ Dones Inv. pral.} / \text{Dones inv.})$ Per exemple, la dada del total de la UAB significa que cada 1 % de dones que investiguen en posició principal, hi ha un 1,4 % d'homes que investiguen en aquesta posició.	La situació de poder que deriva d'una posició ocupada en el treball o la llar s'associa amb l'autoritat; això atorga un poder simbòlic que fa referència a la possibilitat d'imposar les pròpies definicions, significats, valors i normes davant d'una situació. Si els sexes es troben en desequilibri en la posició de poder a la investigació, els seus continguts són vulnerables a l'estar esbiaixats pel que fa al gènere.

ÍNDEXS DE SEXISME PER ÀMBIT DE CONEIXEMENT

Àmbit de coneixement	Ràtio home/dona							
	Plantilla		Docència			Investigació		
	Composició	Jerarquia	Dedicació docent	Referències als programes	Títols a biblioteca	Prèstecs	Mèrits investigació	Inv. principals
Ciències Humanes i Estudis Artístics	1,1	2,5	1,1	3,7	1,8	1,6	1,8	1,4
Ciències Experimentals i Enginyeries	2,1	1,8	1,3	12,5	1,6	4,3	1,4	1,3
Ciències de la Salut	2,5	4,0	1,1	5,4	1,2	3,1	0,9	1,7
Ciències Socials	1,4	1,8	0,7	5,2	1,4	1,3	1,5	1,1
Total UAB	1,7	2,2	0,9	5,6	1,3	1,4	1,4	1,3

1 = equilibri >1 = infrarepresentació de dones <1 = infrarepresentació d'homes.

TAULA SINTÈTICA SOBRE ELS ÍNDEXS DE SEXISME PER ÀMBIT DE CONEIXEMENT

Àmbit de coneixement	Plantilla	Docència	Investigació	Total
Ciències Humanes i Estudis Artístics	1,8	2,4	1,7	2,0
Ciències Experimentals i Enginyeries	1,9	6,9	2,2	3,7
Ciències de la Salut	3,3	3,3	1,7	2,8
Ciències Socials	1,6	3,0	1,3	2,0
Total	1,9	3,3	1,4	2,2

1 = equilibri >1 = infrarepresentació de dones <1 = infrarepresentació d'homes.

Les taules mostren que per a cada dimensió estudiada, els àmbits tenen diversos comportaments. Aquest fet pot mostrar que el sexisme a la universitat és quelcom complex i multifactorial, i que es manifesta de manera simultània i imprevisible en diferents àmbits de la vida universitària. A continuació, es detallen quines haurien de ser les principals actuacions en cada àmbit.

Prioritats d'actuació

Ciències Humanes i Estudis Artístics

- Reduir la jerarquia entre els sexes en l'estructura de la plantilla del professorat.
- Equilibrar el nombre de materials que dones i homes registren al catàleg de biblioteques.
- Equilibrar els mèrits d'investigació entre dones i homes.
- Incrementar les destreses instrumentals pràctiques i instrumentals tecnicocientífiques que es transmeten a l'alumnat.
- Equilibrar la proporció de dones i homes com a investigadors principals en projectes.

Ciències Experimentals i Enginyeries

- Equilibrar el professorat pel que fa al nombre d'efectius per sexe.
- Equilibrar les hores de dedicació docent entre homes i dones.
- Incidir en les referències de dones en la bibliografia dels programes de les assignatures.
- Tractar d'esbrinar la causa dels desequilibris entre els préstecs a materials d'homes i de dones.
- Incrementar el nombre d'assignatures amb perspectiva de gènere o específiques de gènere.
- Incrementar les destreses instrumentals lingüístiques i interpersonals que es transmeten a l'alumnat.

Ciències de la Salut

- Equilibrar el professorat pel que fa al nombre d'efectius per sexe.
- Reduir la jerarquia entre els sexes de l'estructura de la plantilla del professorat.
- Tractar d'esbrinar la causa dels desequilibris entre els préstecs a materials d'homes i de dones.

- Incrementar el nombre d'assignatures amb perspectiva de gènere o específiques de gènere.
- Incrementar les destreses instrumentals tecnicocientífiques i instrumentals lingüístiques que es transmeten a l'alumnat.
- Equilibrar la proporció de dones i homes com a investigadors principals en projectes.

Ciències Socials

- Equilibrar les hores de dedicació docent entre homes i dones.
- Equilibrar els mèrits d'investigació entre dones i homes.
- Incrementar les destreses instrumentals tecnicocientífiques i instrumentals pràctiques que es transmeten a l'alumnat.

Annexos metodològics

La segregació del professorat segons àmbits de coneixement, les categories professionals i el Pla docent

Les dades utilitzades provenen de l'Oficina d'Estudis i Gestió de dades de la UAB (OEGI). Addicionalment, el Grup de Recerca en Educació i Treball (GRET) va aportar dades de la seva investigació *Els estudiants universitaris davant els estudis i el futur professional* especialment per a aquest estudi.

La transmissió de coneixement a través de les biblioteques de la UAB

Per tal d'estudiar la presència del professorat en les biblioteques de la UAB, es va demanar una extracció de dades del catàleg de biblioteques, després de fer una cerca manual dels identificadors corresponents a tot el professorat de la UAB. La data d'extracció de dades és setembre de 2006.

A partir de les dades originals del catàleg de biblioteques:

- S'ha adequat la matriu de bibliogràfics per tal que aparegui com a variable el sexe o sexes del professorat de la UAB que hi figura, el nombre d'exemplars per tipus d'accessibilitat del llibre, la mitjana de préstecs per any, i l'àmbit de coneixement a què pertany la biblioteca en què es troba, i la recodificació de l'any de publicació en períodes, com també de la llengua del document.
- S'ha adequat la matriu d'ítems per tal que aparegui com a variable el sexe o sexes del professorat de la UAB que hi figura, els anys que porta al catàleg, l'àmbit de coneixement al qual pertany, els préstecs per anys, la designació general del material i la recodificació d'aquests en intervals i la del tipus d'accessibilitat del llibre.
- Una vegada adequades aquestes dues matrius, se n'ha fet una on el registre principal és el professor o la professora, i on hem afegit variables procedents de l'Oficina d'Estudis i Gestió de Dades de la UAB (OEGI): categoria professional, àmbit de coneixement al qual pertany, avaluació de la docència, mèrits d'investigació i mèrits de docència.

La presència de dones i homes a la bibliografia dels programes de les assignatures

S'ha optat per una selecció mitjançant un mostreig estadístic dels programes de les assignatures de grau. S'han fixat els paràmetres següents:

- Confiança: 95,5 %
- Error: 4,5 %
- Variabilitat positiva: 0,5 %
- Variabilitat negativa: 0,5 %

Així, han resultat un total de 419 programes que s'han d'analitzar. L'SPSS ha fet una selecció aleatòria d'aquest total de programes respecte al conjunt de l'univers. De les assignatures seleccionades per l'SPSS no es van localitzar 25 programes que s'han substituït per d'altres que corresponien a les mateixes titulacions en què faltaven.

PES PER ÀMBIT DE CONEIXEMENT DE LES ASSIGNATURES (UNIVERS I MOSTRA ESCOLLIDA)

Àmbit de coneixement	Total	% total (a)	Mostra	% mostra (b)	b-a
Ciències Humanes i Estudis Artístics	748	27,0	112	26,7	-0,3
Ciències Experimentals i Enginyeries	737	26,6	114	27,2	0,6
Ciències de la Salut	311	11,2	47	11,2	0
Ciències Socials	948	34,2	143	34,1	-0,1
Ciències Humanes i Estudis Artístics/Ciències Socials*	2	0,1	0	0	-0,1
Ciències Experimentals/Ciències de la Salut*	2	0,1	0	0	-0,1
Total	2.768	100	416	100	0

*Es refereixen a assignatures que s'imparteixen en dos àmbits de coneixement a la vegada.

Professors i professores a la investigació

Les dades que figuren provenen de l'Oficina d'Estudis i Gestió de dades de la UAB.

La investigació específica de gènere

Les dades provenen d'una cerca exhaustiva de departaments, centres i instituts de recerca vinculats a la Universitat Autònoma de Barcelona, que va fer l'Observatori per a la Igualtat durant l'any 2006.

La perspectiva de gènere a les assignatures: assignatures específiques i sensibles al gènere

Per a elaborar l'apartat "La perspectiva de gènere a les assignatures: assignatures específiques i sensibles al gènere" es va dur a terme una recerca dirigida que va permetre identificar els programes d'estudi d'assignatures de titulació que complien la característica de ser específics de gènere o sensibles al gènere.

- Per assignatures específiques de gènere entendrem aquelles que comparteixen la característica que la situació i/o condició de la dona, les dones, o en les quals el gènere és l'eix transversal o estructurador dels continguts del programa.
- Per assignatures sensibles al gènere entendrem totes aquelles que sense ser específiques de gènere presenten alguna de les característiques següents:
 - Visibilitzen el subjecte *dona* o *dones*.
 - Es refereixen a la igualtat d'oportunitats entre homes i dones.
 - Incorporen conceptes derivats de la teoria feminista i dels estudis de gènere.

Per a efectes metodològics, la selecció de les assignatures es va fer considerant el text escrit en els programes disponibles. Es van tenir en compte les assignatures que complien amb el requisit d'incloure explícitament paraules i conceptes referits a alguna de les característiques ja assenyalades. És possible que hi hagi altres assignatures que incorporin implícitament la variable gènere, però al no estar inclòs l'esment en el programa, no es van poder considerar.

Respecte de la confecció de la matriu de dades, hem d'esmentar algunes precisions:

- En primer terme, es van incloure les assignatures que anomenarem *específiques de gènere*. Aquestes estan compostes per les set assignatures indicades en l'apartat anterior, més l'assignatura de campus i la de menció. Nou en total.
- En segon terme es van incloure els programes sensibles al gènere o amb perspectiva de gènere trobats en l'anàlisi de la matriu que contenia la mostra representativa de programes del Pla docent 2004-2005. El que correspon a 13 de les 419 assignatures.
- En tercer terme, es va fer una recerca dirigida a l'univers de programes del Pla docent 2004-2005. Va consistir en la identificació de paraules clau⁴³ i conceptes associats, en els títols de les 2.768 de assignatures que es van impartir. Sobre la base d'aquestes paraules clau es van seleccionar 108 programes que es van revisar en detall. Se'n van extreure 22 que complien les característiques de ser sensibles al gènere.

⁴³ Les paraules clau van ser, entre d'altres: *mercat, treball, família, drets, estructura, desigualtat, política-polítiques, social, desenvolupament, cultura, moviments, història, globalització, multiculturalisme, demografia, sistemes, grups, comunitat, organitzacions, conflictes, processos, món, mig, salut, cos, llenguatge, pensament, identitat*.

La definició d'habilitats necessàries per a la realització dels estudis

Les dades provenen d'una exploració de l'informe *Tuning Educational Structures in Europe*, i de dades recollides per l'Observatori per a la Igualtat l'any 2005 sobre habilitats definides per les titulacions de la UAB.

Annex sobre índexs sintètics de sexisme per departaments

Departament	Raó homes/dones*							
	Plantilla		Docència			Investigació		
	Composició	Jerarquia	Dedicació docent	bibliografia	Títols a biblioteca referències	Prèstecs	Mèrits investigació	Investigació principal
Matemàtiques	2,7	m.s.**	2,7	17,3	1,6	0,7	2,7	30,2
Química	1,7	4,1	1,1	6,4	1,5	76,6	1,9	1,6
Física	6,8	0,3	0,9	89	1,1	1,7	0,9	0,6
Geologia	2,9	0,7	1,1	60,7	1,9	6,2	0,6	1,4
Bioquímica i Biologia Molecular	1,5	2,6	0,9	10,8	1,1	m.s.**	2,1	1,5
Biologia Animal, Vegetal i Ecologia	1,5	1,2	0,9	4,8	1,4	22	1	0,8
Genètica i Microbiologia	0,8	5,3	1,7	8,1	2,7	92,7	4,1	1,8
Economia de l'Empresa	2,3	3,2	0,7	13,8	1,4	0,4	3,6	1,5
Economia Aplicada	2,9	1,3	0,9	17,9	1,4	7,5	1,2	1,1
Economia i Història Econòmica	1,7	7,5	1,2	23,5	2,4	4,3	3,1	2,3
Comunicació Audiovisual i Publicitat	1,9	1,4	0,9	4,1	2,2	3,7	1,2	3,2
Periodisme i Ciències de la Comunicació	1,8	1	0,8	6,9	1,7	1,8	1,4	1,1
Ciències Morfològiques	2,1	m.s.**	1,2	s.r.m.***	1	12,6	2,1	m.s.**
Cirurgia	6,6	m.s.**	1,3	11,2	1,1	16,1	0,5	m.s.**
Medicina	4,6	2,6	1	5,2	1,4	10,2	1,3	1,8
Pediatría, Obstetrícia i Ginecologia i Medicina Preventiva	3	m.s.**	1,3	11	1,2	2,6	1,9	1,1
Didàctica de l'Expressió Musical, Plàstica i Corporal	0,6	0,8	1,1	2,9	0,8	1,4	0	0,1
Didàctica de la Llengua, de la Literatura i de les Ciències	0,3	4	0,9	0,8	1,1	0,5	1,3	0,9
Didàctica de la Matemàtica i de les Ciències Experimentals	0,4	0,8	1	5	1,2	0,8	1,3	0,8
Història Moderna i Contemporània	4,7	m.s.**	1,6	8,6	1,9	1,2	2	1,2
Filologia Catalana	1	1,3	0,8	4,1	1,3	0,9	1,3	1,3

Continua de la taula anterior

Departament	Raó homes/dones*							
	Plantilla		Docència			Investigació		
	Composició	Jerarquia	Dedicació docent	Referències bibliogràfiques	Títols a biblioteca	Prèstecs	Mérits investigació	Investigació principal
Filologia Espanyola	1	2,7	0,9	3,5	2	3,6	2	1,0
Filologia Anglesa i Germanística	0,6	1,3	1	3,4	0,8	0,4	0,3	0,5
Filologia Francesa i Romànica	0,6	m.s.**	3,4	3,2	4,5	9,6	7,2	6,5
Geografia	1,7	0,7	0,9	6,2	0,8	0,7	0,3	0,7
Pedagogia Aplicada	0,9	m.s.**	1,7	2,9	1,6	1,8	2,4	0,8
Ciència Política i Dret Públic	1,8	2,1	0,6	11,5	1,3	1,5	1,5	1,4
Sociologia	1,8	0,9	0,9	3,2	1	1,4	1,3	0,9
Filosofia	3,7	0,3	0,8	13	0,6	0,3	0,8	0,9
Art	1,5	3,1	0,9	5,4	1,1	1,1	1,5	1,4
Dret Privat	1,2	1,1	0,9	5,6	1,1	0,3	0,8	0,3
Dret Públic i Ciències Socials Historicojurídiques	2	2,2	1	15	0,7	0,4	0,7	1,1
Traducció i Interpretació	0,7	1,9	0,7	2,3	2,2	2,1	1,1	1,1
Pedagogia Sistemàtica i Social	1,5	m.s.**	0,5	4,9	3	4,4	7,1	2,4
Enginyeria Química	2,3	m.s.**	0,9	27,8	1,2	m.s.**	1,6	1,8
Psicobiologia i Metodologia de les Ciències de la Salut	0,8	3,7	1,2	2,6	1,2	4	0,8	1,1
Ciències de l'Antiguitat i de l'Edat Mitjana	1,8	1,6	1,2	3,3	1,6	1,1	1,8	2,1
Psiquiatria i Medicina Legal	3,7	m.s.**	4,9	m.s.**	3,1	19,1	2,6	2,5
Biologia Cel·lular, Fisiologia i Immunologia	1,1	1	1,3	6,7	1,4	3	1	1,4
Sanitat i Anatomia Animals	1,9	1,5	1,2	15	1,7	m.s.**	0,6	2,5
Ciència Animal i dels Aliments	1,4	4	0,8	8,7	1	1,6	1,1	1,6
Medicina i Cirurgia Animal	1,4	m.s.**	1,2	23	1,6	13,6	1,3	3,6
Telecomunicació i Enginyeria de Sistemes	6,5	m.s.**	1	m.s.**	3	m.s.**	m.s.**	0,5
Farmacologia, Terapèutica i Toxicologia	1,5	0,6	1,3	7,1	1	4,1	1	1,4
Enginyeria Electrònica	4,7	1	1	44,3	0,8	m.s.**	1,1	0,8
Psicologia Bàsica, Evolutiva i de l'Educació	0,6	1,8	0,9	2,3	1,9	2,1	2,1	2,4
Antropologia Social i Cultural	0,5	0	0,7	4,5	1,2	1,1	0,3	0,8
Prehistòria	1,5	m.s.**	1,4	15,3	0,9	1,1	1,5	1,8
Psicologia Clínica i de la Salut	0,5	m.s.**	0,5	1,8	0,7	0,6	0,6	0,7
Psicologia Social	0,8	m.s.**	2,1	6,5	2,1	16,6	17	1,0
Arquitectura de Computadors i Sistemes Operatius	1,7	0,3	0,9	23	1,2	m.s.**	1,5	4,8
Microelectrònica i Sistemes electrònics	6	0,3	0,7	m.s.**	1,1	35,5	0,4	1,1
Ciències de la Computació	4,3	m.s.**	1,1	12,3	1,1	m.s.**	4	1,5
Enginyeria de la Informació i de les Comunicacions	5,4	m.s.**	1	m.s.**	1,4	m.s.**	1,5	0,9

*1 = equilibri >1 = infrarepresentació de dones <1 = infrarepresentació d'homes

** m.s.: no hi ha dones per a una de les mesures

***s.r.m.: no hi ha representació a la matriu de programes

Amb la col·laboració de:

Generalitat de Catalunya
Institut Català de les Dones